

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZDRAVOTNĚ SOCIÁLNÍ FAKULTA

Život menšin v Jihočeském a Jihomoravském kraji

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Autor práce: Veronika Horehled'ová

Studijní program: Rehabilitace

Studijní obor: Rehabilitační - psychosociální péče o postižené děti, dospělé a seniory

Vedoucí práce: Doc. MUDr. Lubomír Kukla, CSc.

Datum odevzdání práce: 4.5.2012

Abstrakt

Bakalářská práce s názvem „Život menšin v Jihočeském a Jihomoravském kraji“ se zabývá problematikou romské menšiny a jejím vzděláváním. Vzdělání a vzdělávání je v současné době klíčovým předpokladem pro vzestup romského etnika a jeho začlenění do společnosti.

V teoretické části této práce je popsána charakteristika, původ a dělení Romů a historické souvislosti vývoje Romů na našem území. Zmínili jsme současné problémy pojící se s romskou menšinou, jako jsou například sociální exkluze, diskriminace, aj. Další kapitoly byly věnovány romské kultuře, rodině a výchově. Nejpodstatnější kapitolou je vzdělávání, jelikož celá práce byla orientována tímto směrem. Uvedli jsme zde také současný stav vzdělanostní úrovně romského etnika.

V empirické části jsou prezentovány výsledky výzkumu zaměřeného na vzdělávání romského etnika v oblasti středoškolského studia. Výzkum byl zpracován systémem sekundární analýzy dat a kvantitativního zhodnocení dotazníku.

Hlavním cílem práce bylo zjistit, jaké typy středních škol žáci romského etnika upřednostňují, zda studia dokončují nebo ukončují předčasně a zda jim během studia pomáhá asistent pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním. Dále jsme zjišťovali, jestli romští studenti středních škol využívají státních dotací ke studiu.

Preferovanými typy středních škol byly nejčastěji mezi Romy střední odborná učiliště. Jen malá část respondentů si vybírala obory ukončené maturitní zkouškou.

Tento výsledek měl rovněž potvrdit nebo vyvrátit formulovanou hypotézu, která zní: Romská menšina dokončuje středoškolské vzdělání. Hypotéza byla vyvrácena, jelikož převážná většina romských žáků středních škol studium nedokončila.

Práce poukazuje i na faktory ovlivňující postoje romského etnika ke vzdělání a vzdělávání.

Výsledky práce jsou přínosné pro praxi. Se školami zapojenými ve výzkumu byla navázána spolupráce. Zpětnou vazbou jim byly poskytnuty výsledky výzkumu. Pro školy mohou tyto informace znamenat lepší orientaci v tom, co studenti od vzdělávání

očekávají, jak k němu přistupují, jakým volbám studia dávají přednost. Zároveň mohou výsledky výzkumu posloužit jako informační a edukační materiál pro širokou veřejnost i odborníky

Abstract

The thesis titled „The life of minorities in South Bohemian and South Moravian region" deals with problems of Romani minority groups and their education. Education and process of studying creates at present the key conditions for rising of the Romani ethnicity and their integration into society. In theoretical part is described the origin and dividing of Romani people and their historical connection in their progress in our country. There have been mentioned current problems concerning the Romani minority, as for example social exclusion, discrimination, etc. Other chapters refer to Romani culture, family and upbringing. The most substantial part of the thesis focuses on education and is lead in this direction. We also stated the current level of education among the Romani ethnicity.

In the empirical part presents records of the research focused on education of Romani ethnicity in the secondary-studies area. Research was processed in the secondary analyses data system and the quantitative evaluation of questionnaire. The main aim of the thesis was to find out what kind of secondary schools pupils of Romani ethnicity prefer, whether they completed the education or finish it untimely. Whether pupils and students from the social disadvantaged background get help from assistant pedagogues for children during their studies.

Furthermore we investigated if Romani students of grammar schools take advantage of grant from the state to study.

The most preferred types of grammar schools among Romani were vocational schools. Only small amount of respondents chose vocational schools with the enclosure of finished leaving examination. Through that result had to be proved or disapproved the formulated hypothesis: Romani minority completes the secondary schools education. This hypothesis was disproved, as most of the Romani pupils did not complete their secondary school education. The thesis points out the factors which influence the Romani ethnicity attitude towards the education and the process of studying.

Records of the thesis are beneficial for practice as the schools which were engaged in this research continue in cooperation with us. As a feedback we provided the records of this research to schools as they may use the information for better orientation what students expect from the education , how to approach it or the choice of study they prefer. At the same time the records of the research may be used as an informative and educational material for public and specialists.

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to – v nezkrácené podobě – v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných fakultou – elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 4.5. 2012

.....
Veronika Horehledřová

Poděkování

Upřímně děkuji doc. MUDr. Lubomíru Kuklovi, CSc. za odborné vedení, rady a trpělivost při zpracování bakalářské práce. Také děkuji ředitelům škol, kteří mi umožnili provést výzkumnou část mé práce.

OBSAH

Úvod	7
1. SOUČASNÝ STAV	9
1.1 Vysvětlení pojmů	9
1.1.1 Minorita.....	9
1.1.2 Etnikum.....	10
1.1.3 Národnostní menšina	10
1.1.4 Zastoupení národnostních menšin na území ČR	11
1.2 Romové.....	11
1.2.1 Kdo je Rom?.....	11
1.2.2 Původ Romů.....	11
1.2.3 Příchod Romů do ČR.....	12
1.2.4 Složení romského etnika na území ČR	13
1.2.5 Dislokace Romů	13
1.2.6 Romové jako sociálně vyloučená skupina	14
1.2.7 Bydlení Romů.....	15
1.2.7.1 Sociálně vyloučená lokalita	16
1.2.8 Integrace Romů	17
1.2.9 Diskriminace v souvislosti s romskou menšinou	18
1.3 Romská kultura	19
1.3.1 Absence individualismu.....	19
1.3.2 Absence soukromí	20
1.3.3 Absence soukromého majetku.....	20
1.3.4 Romská rodina.....	20
1.3.5 Životní styl Romů.....	22
1.4 Vzdělávání Romů.....	23
1.4.1 Multikulturní výchova	24
1.4.2 Specifika ve vzdělávání romské menšiny	25
1.4.3 Předškolní výchova.....	25
1.4.4 Základní vzdělávání.....	26
1.4.5 Středoškolské vzdělávání.....	28
1.4.6 Vysokoškolské vzdělávání	29
1.4.7 Alternativní forma vyučování	30
1.4.8 Asistent pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním 31	
1.4.9 Současný stav vzdělanostní úrovně romské menšiny	31
1.4.10 Funkční gramotnost v souvislosti s romskou menšinou	32
1.4.11 Činnost občanských sdružení a jiných institucí	33
2. CÍL PRÁCE A HYPOTÉZY.....	36
2.1 Stanovení výzkumného cíle	36
2.2 Stanovení hypotéz	36

3.	METODIKA.....	37
4.	VÝSLEDKY	39
4.1	Výsledky sekundární analýzy dat	39
4.2	Vlastní výzkum	44
4.3.	Zhodnocení hypotéz	53
5.	DISKUZE.....	54
6.	ZÁVĚR	60
7.	SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	62
8.	KLÍČOVÁ SLOVA.....	67
9.	PŘÍLOHY	68

Úvod

Problematika romské menšiny je v České republice velice aktuálním a medializovaným tématem již řadu let, ale přesto řada otázek zůstává nezodpovězena. Pro širokou veřejnost jsou Romové v povědomí v souvislosti se státními sociálními dávkami, neochotou spolupracovat, převažují negativní hodnocení a postoje. Faktem je, že s romskými spoluobčany je spojena řada negativních jevů, jako je nízká vzdělanostní úroveň, vysoká nezaměstnanost, vysoká kriminalita a jiné. Nepochybně tyto aspekty úzce souvisí s ekonomickou aktivitou této skupiny obyvatel, kvůli které jsou často vytvářeny negativní vztahy mezi Romy a majoritou. Myslím, že vzdělání a vzdělávání je v současné době nejzákladnější předpoklad pro vzestup romského etnika a jeho začlenění do společnosti. Zároveň může pomoci ke zmírnění negativních dopadů na celou společnost, odstranění řady těchto negativních jevů a vztahů mezi majoritou a romskou menšinou. Zakotvení příčin těchto následků a jejich chování musíme hledat již v rodičovské výchově a mezigeneračním předávání hodnot. Romská rodina nevede své děti k překonávání potíží, kterým jsou děti vystavovány ve škole, nevytváří svým dětem prostředí, kde by se mohly v klidu připravovat do školy, necení si příliš vysoko vzdělání. V původním sociálním prostředí, v němž po ukončení školní docházky v naprosté většině zůstanou, nemá studium žádný význam, a tak nemá smysl ani pro identitu tohoto jedince. Nikdo je za dobré známky nepochválí, vynaložené úsilí se v takové rodině nijak nezhodnotí, a tak je i logické, že se dítě nesnaží. Takový postoj nelze považovat jen za aktuální odchylku, která by mohla být lehce odstranitelná. Má hlubší základ, jelikož je zakotvena v hodnotovém systému rodiny, který dítě přejímá. Vzdělanostní úroveň romské populace je neobyčejně nízká. Většina romského obyvatelstva prošla pouze základním vzděláním bez další kvalifikace. Neuspokojivý současný stav romské populace včetně její vzdělanostní úrovně má nepříznivé důsledky v oblasti sociální, ekonomické i kulturní. Nekvalifikovaná populace má omezené možnosti při výběru zaměstnání. Romové nemohou pracovat v oborech odpovídajících jejich kvalitám a často svou invenci a kreativitu uplatní v protispolečenské činnosti.

Ztráty, které z toho společnosti vznikají, jsou nedozírné. Na počátku ovšem stojí pouhá školní neúspěšnost romského dítěte v první třídě ZŠ. Společně s dalšími faktory může tento stav romské populace způsobovat její ekonomické oslabení, následně sociální vyloučení, ztrátu kontaktu se společností a vzniká tak vlastně začarovaný kruh.

Cílem této práce je zmapovat vzdělání a vzdělávání romské menšiny ve dvou krajích České republiky, konkrétně zaměřeno na středoškolské vzdělávání, zjistit a analyzovat postoj romských žáků ke vzdělávání. Práce je zpracována kvantitativní formou výzkumu za pomoci analýzy dat.

1. SOUČASNÝ STAV

1.1 Vysvětlení pojmů

1.1.1 Minorita

Pojem minorita je označení pro určitou skupinu, která je početně menší než jiná skupina ve společnosti a která má vůči jiné (většinové, nebo-li majoritní) skupině specifické vztahy. Těmi jsou například (dále jen např.) tělesné nebo kulturní charakteristiky, které její příslušníky odlišují od příslušníků dominantní skupiny; zkušenost předsudečných postojů a znevýhodnění; příslušnost k minoritní skupině není dobrovolná; pocit solidarity s jinými příslušníky téže skupiny; sňatky jsou uskutečňované obvykle mezi příslušníky téže skupiny. Někteří uvádějí, že klíčovým faktorem pro definici menšiny je vztah mocenský. Tento faktor podle nich zcela vytěsňuje otázky počtu a spíše zaměřuje pozornost právě na otázky charakteru vztahů mezi společenskými skupinami. V tomto duchu bývá menšina definována jako „podřízená skupina“, jejíž příslušníci mají významně méně kontroly nebo moci nad vlastními životy, než mají příslušníci většinové skupiny. (Navrátil 2003) V jiném pojetí lze o minoritě hovořit jako o skupině, která je ve společnosti znevýhodněna na základě připsaných znaků (barva pleti, národnost, náboženské vyznání), jež jsou považovány ze strany příslušníků většiny za méně hodnotné. (Jandourek 2001) „Gádžo“ je výraz pro označení člena majoritní společnosti, jeho užití je charakteristické v terminologii užívanou samotnými Romy. (Kaleja 2011)

1.1.2 Etnikum

„Etnikum (též etnická skupina) je skupina jedinců, kteří se od jiných skupin odlišují svou etnicitou neboli souhrnem faktorů kulturních, rasových, teritoriálních a jazykových, dále pak svou historií, sebepojetím, vědomím společného původu a také tím, že jsou jako etnický odlišní vnímáni druhými“. (Jandourek 2001, s. 76) Pojem se používá také ve významu národnostní menšiny, jejíž kultura se liší od kultury většinové, ale etnikum není nutně totožné s národem. (Jandourek 2001)

1.1.3 Národnostní menšina

Vymezení pojmu národnostní menšina a příslušník národnostní menšiny stanoví *„zákon 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů“*. Konkrétně § 2 zní:

- 1. „Národnostní menšina je společenství občanů České republiky žijících na území současné České republiky, kteří se odlišují od ostatních občanů zpravidla společným etnickým původem, jazykem, kulturou a tradicemi, tvoří početní menšinu obyvatelstva a zároveň projevují vůli být považováni za národnostní menšinu za účelem společného úsilí o zachování a rozvoj vlastní svébytnosti, jazyka a kultury a zároveň za účelem vyjádření a ochrany zájmů jejich společenství, které se historicky utvořilo.*
- 2. Příslušníkem národnostní menšiny je občan České republiky, který se hlásí k jiné než české národnosti a projevuje přání být považován za příslušníka národnostní menšiny spolu s dalšími, kteří se hlásí ke stejné národnosti“.* (Zákon 273/2001 Sb.)

1.1.4 Zastoupení národnostních menšin na území ČR

Výčet národnostních menšin žijících v ČR lze vyčíst jak z výše uvedeného zákona, tak z oficiálního uznání těch menšin, které mají své zástupce v Radě pro národnostní menšiny. Je to poradní orgán vlády ČR působící od roku 2001, který zastupuje těchto 12 menšin: bulharská, chorvatská, maďarská, německá, polská, romská, rusínská, ruská, řecká, slovenská, srbská a ukrajinská. (Davidová 1995) Početní zastoupení romské menšiny na území ČR je ve výsledcích grafy 1-3.

1.2 Romové

1.2.1 Kdo je Rom?

Za Roma můžeme považovat osobu, která se za něj sama považuje a je si vědoma svého původu, osobu, která se ke svému romství hlásí (v úředních dokumentech či při sčítání lidu), nebo která je za Roma považována převážnou částí svého okolí na základě pomyslných či pravdivých znaků (antropologických, kulturních apod.). Romové žijící na území České republiky se považují za její občany, hlásí se k českému občanství, ale také k občanství slovenskému. Důvody, proč se významné procento Romů oficiálně nehlásí ke svému původu jsou různé a nelze na ně nahlížet negativně. Dalším specifikem je skutečnost, že převážná část Romů se narodila nejenom jako občané se státním občanstvím ČR či SR, ale i s národností českou, slovenskou apod. Někteří Romové nevidí rozdíl mezi občanstvím a národností. (Kaleja 2011)

1.2.2 Původ Romů

Pravlastí Romů je Indie. Odchod jejich předků se uskutečňoval v průběhu dlouhých časových údobí, v několika migračních vlnách. (Davidová 1995) Časové údaje a důvody, které vedly romské skupiny k odchodu z této oblasti se v jednotlivých studiích různí. (Kaleja, Knejp 2009)

1.2.3 Příklad Romů do ČR

Většina Romů žijících v dnešní České republice přišla do země ze Slovenska v letech 1945-1993. První vlna přistěhovalců se objevila na základě vlastního rozhodnutí brzy po skončení 2. světové války. Mladí muži našli místo, kde bylo možno získat bydlení a práci, vrátili se na Slovensko pro rodiny a s celými osadami se stěhovali do Čech, většinou do pohraničních oblastí, odkud bylo vysídleno německé obyvatelstvo. Druhá vlna přistěhovalců přišla v padesátých a šedesátých letech 20. století při organizovaných nábořech na stavby a do těžkého průmyslu. Třetí vlna byla stěhována po roce 1965 pod nátlakem při uplatňování usnesení vlády č. 502 z října 1965, o likvidaci cikánských osad, čtvrtí a ulic. Od roku 1990 mnozí Romové odcházeli do západních zemí, kde se pokoušeli získat azyl nebo se usadit. Do České republiky jednotlivě, ale i hromadně přicházeli Romové z Rumunska, ze zemí bývalého Sovětského svazu a bývalé Jugoslávie i ze Slovenska. Ti se snažili přes naši zemi dostat dál na západ nebo se pokoušeli získat azyl u nás. (Šišková 2001) Migrace je vlastně určitý druh územního pohybu, který se však liší od kočování, neboli nomádství, dříve typického pro Romské společenství. Jak uvádím výše, hromadné migrace začaly až po druhé světové válce. Stěhovali se nejen původně „kočovní“, tj. olašští Romové, ale i tradičně usedlé romské skupiny a rodiny. Převažovala migrace ze Slovenska do Čech, méně často tomu bylo a je dodnes naopak, proto v České republice vzrůstá relativní počet Romů ještě více než na Slovensku. Romové vstupovali do majoritní české a moravské neromské společnosti ještě zcela ztotožnění se svojí tradiční komunitou a jejími základními normami, mezi něž patřila ochranná solidarita vůči „gadžům“-Neromům, obživná solidarita, ztotožnění ve vztahu k vlastnímu „rodu“ a rodině, příbuzenstvu. Jejich tradiční model hodnotové hierarchie se zde dostával – a stále často dostává – do střetu s modelem životního způsobu, hodnotami a zákony majoritního společenství, do kterého vstoupili. (Davidová 1995)

1.2.4 Složení romského etnika na území ČR

Čeští Romové – etnikum, které žilo do druhé světové války na území Čech, některé rodiny zde žijí dodnes.

Moravští Romové - etnikum, které žilo do druhé světové války na území Moravy, některé rodiny zde žijí dodnes.

Maďarští Romové - etnikum, které žilo do druhé světové války na území Maďarska a na území jižního Slovenska v oblasti obývané maďarskou národnostní menšinou.

Slovenští Romové - etnikum, které žilo do roku 1945 na Slovensku.

Olašští Romové - etnikum, které kočovalo ve střední Evropě až do roku 1959, kdy bylo násilně sedenterizováno.

Sintí – etnikum, žijící rozptýleně v západní Evropě. Až do II. světové války žili Sintí v pohraničních oblastech Čech, dnes v ČR přežilo jen několik rodin.

Cikáni – obecné pojmenování Romů a Sintů, kterým je označovaly slovanské a germánské národy. Romové vnímají toto označení jako hanlivé a neztotožňují se s ním. (Šišková 2001)

1.2.5 Dislokace Romů

Průběh historie se odrazil i v cílových oblastech, kde se Romové usazovali. Byla to převážně velká centra a města jako například Praha, průmyslová oblast Ostravska, Brno, Plzeň a okolí, severní Čechy – Most, Ústí nad Labem a další. Těsně po válce, již v menších počtech, přicházely romské skupiny ze Slovenska do pohraničních krajů, které byly původně osídleny německým obyvatelstvem. Jižní Morava stejně jako jižní Čechy nebyly z hlediska možnosti zaměstnání v průmyslových odvětvích pro Romy tak

zajímavé, takže s výjimkou větších měst jako je Brno, Jihlava, Olomouc jsou Romové usídlení převážně v menších městech a obcích. (Kaleja, Knejp 2009)

1.2.6 Romové jako sociálně vyloučená skupina

„V posledních letech se v souvislosti s Romy setkáváme s konceptem sociálního vyloučení, který nahradil dříve častěji užívaný termín chudoba.“ (Kaleja, Knejp 2009, s. 162) Pojem sociální vyloučení se začal používat i v České republice koncem 90. let, a to především v souvislosti s problematikou sociálně vyloučených lokalit obývaných převážně Romy. (Nikolai 2007) *„Sociální vyloučení (neboli sociální exkluzi) lze definovat jako proces, kterým jsou jedinci i celé skupiny osob zbavováni přístupu ke zdrojům nezbytným pro zapojení se do sociálních, ekonomických a politických aktivit společnosti jako celku.“* (Grygar a kol. 2006, s. 64) Proces sociálního vyloučení souvisí či se podílí na celé řadě dalších negativních jevů ovlivňujících život jedince nebo skupiny. Mezi problémy, které nejvíce provází romskou populaci, patří zejména ztížený přístup ke kvalitnímu bydlení a kvalitnímu vzdělání, ztížená možnost tyto nevýhody překonat, špatný přístup na trh práce podílející se na nezaměstnanosti vylučovaných. Ve spojitosti se sociálním vyloučením lze poukázat na další faktory, které zároveň můžeme považovat za nejproblematictější pro romskou populaci v České republice a které s tímto jevem souvisí. Při sociálně exkluzivním procesu dochází k symbolickému vylučování Romů jako etnické či národnostní skupiny. S tím souvisí i stigmatizace romského obyvatelstva ze strany majority jako skupiny nepřizpůsobivé, vyhýbající se práci a žijící ze sociální podpory. Tyto stereotypy, nebo také můžeme říci předsudky, se ve společnosti šíří různým způsobem, např. osobním kontaktem, mezigeneračně, procesem socializace či prostřednictvím médií. (Kaleja, Knejp 2009)

1.2.7 Bydlení Romů

Každý člověk má své potřeby, mezi ně patří i potřeba bydlení. U kočovných Romů byla dříve střecha nad hlavou nutností především kvůli nepříznivému počasí a jako zázemí pro matky s dětmi či staré lidi. Za takový přístřešek jim sloužil především vůz (neboli vurdon), nebo tzv. maringotky (obývací vozy) různého typu, stan – šátra, či primitivní přístřešek z dřevěných desek nebo celt. Později se jejich příbytky modernizovaly a dovybavily elektřinou. Odlišně však bydleli Romové usedlí. Dodnes žijí buď v tradičních přízemních či patrových domech obdélníkového půdorysu, nebo stále častěji v běžných bytech. Velká část slovenských i maďarských Romů bydlela donedávna ve specifických romských soustředěních, tzv. cikánských osadách. Ty byly na okrajích větších měst, nebo vzdálené klidně několik kilometrů od měst či vesnic. Byla to taková „ghetta“, která vznikla především ve vesnických lokalitách na Slovensku a některá přetrvávají dodnes. Toto izolované soustředění bylo především projevem netolerance, formou vyhnání z místního společenství. Na opačné straně však ghetto začalo plnit roli svého vlastního místa, kde bylo možno žít bezpečně, být mezi svými, nacházet mezi nimi oporu. (Davidová 1995) Otázka bydlení je v souvislosti s romskou menšinou v českých podmínkách tíživým problémem. Velká část Romů žije v České republice v sociálně vyloučených lokalitách v katastrofálních bytových podmínkách. Zapříčiňujícími faktory jsou často sociopatologické jevy (především lichva, exekuce aj.), se kterými se minorita potýká. Analýza této bytové problematiky mezi romskou menšinou je definována na podkladě sociologického výzkumu v rámci studie uskutečněné v Ostravě následovně:

Možné bezdomovectví – lze považovat jako počátek bezdomovectví. Může se objevit v situaci, kdy rodina žije v bytě (domě), ale v blízké době jí hrozí vystěhování. Příčinou bývá mnohdy nezaplacení nájmu. Často se tak stává nejen díky celkovému neekonomickému hospodaření rodiny, ale také kvůli lhostejnosti samotných Romů nebo kvůli sociopatologickým formám chování.

Skryté bezdomovectví – není jej snadné v romské komunitě rozpoznat. Pro Romy je typická úzká pospolitost a vzájemné soužití. Téměř vždy se pohybují ve skupinkách, vyznačuje to jejich kulturní specifika. S tímto typem se můžeme setkat tehdy, když rodina přichází o svůj byt a dočasně, někdy i natrvalo, zůstává bydlet u svých rodičů, sourozenců i u vzdáleného příbuzenstva. Poté se můžeme setkat se situacemi, kdy v jednom bytě (např. o velikosti 52m²) bydlí několik nukleárních rodin, třeba s jedenácti členy.

Zjevné bezdomovectví – u Romů neexistuje, díky silným sociálním vazbám. Romové nepřipustí, aby jejich příbuzenstvo bydlelo např. někde pod mostem, na ulici apod. Rodině, která má potíže s bydlením, okamžitě nabídnou možnost přestěhování buď jako dočasné, nebo i permanentní řešení. (Kaleja 2011)

1.2.7.1 Sociálně vyloučená lokalita

„Špatná adresa, čtvrť, ve které nikdo nechce bydlet, přesto se s každým rokem zvětšuje, konečná stanice, špinavá ulice v centru města nebo osamělý dům na periferii přeplněný lidmi.“ (Nikolai 2007, s. 12) Sociálně vyloučené lokality vznikají důsledkem sociálního vyloučení, zejména jeho prostorové složky. Obecně jsou charakterizovány nedostatky v přístupu k zaměstnání, službám, zhoršenou kvalitou bydlení, symbolickým vyloučením a velmi omezenými šancemi se mimo lokalitu odstěhovat. (Balvín, Kwadrans 2010)

Sociálně vyloučené skupiny ne zřídka obývají lokality, které jsou prostorově odděleny od majoritní společnosti. Vznikají tak „ghetta“ či „slumy“, které mají homogenní charakter a ve kterých dochází ke koncentraci sociálně patologických jevů, jež zpětně utvrzují obyvatele v jejich vyloučení. Prostorové vyloučení znevýhodňuje místní obyvatele v mnoha aspektech, jako jsou stigmatizace na základě adresy bydliště, nižší či žádné pracovní příležitosti v okolí bydliště, vyšší náklady na bydlení, nevyhovující hygienické podmínky, nižší úroveň kvality škol ve vyloučených

lokality, či jejich „ghettoizace“, vyloučení či ztížení přístupu ke službám, rozpad sociální soudružnosti a úpadek sociální organizace, vyšší výskyt sociálně deviantního chování a jeho tolerance v důsledku absence sociální kontroly. Je asi zřejmé, že život v sociálně vyloučené lokalitě ovlivňuje chování jedince. (Hirt, Jakoubek 2006) V příloze přikládám přehled vyloučených lokalit na území ČR, viz. tab. č. 1.

1.2.8 Integrace Romů

„Sociální začleňování (neboli integrace) je proces, který umožňuje sociálně vyloučeným získat příležitosti a zdroje nutné k jejich plné ekonomické, sociální a kulturní aktivitě ve společnosti. Umožňuje jim získat větší účast při rozhodovacích procesech, které ovlivňují jejich každodenní život a zlepšit dostupnost jejich základních práv.“ (Nikolai 2007, s. 12) Začleňování je často definováno jako cesta nebo odklon od druhu segregace (neboli oddělování). (Frederickson, Cline 2003) Jednou z významných součástí celkové koncepce integrace Romů do společnosti je zkvalitňování výchovy a vzdělávání romských žáků. Tato cesta není jen záležitostí koncepce zaměřené na školství, ale je součástí celého systému změn, který je zakotven v koncepci romské integrace. Základním východiskem této koncepce je přístup k řešení romských záležitostí z perspektivy lidských práv, z perspektivy národnostní a z širší perspektivy sociokulturní. Tyto tři přístupy se vzájemně doplňují, nelze tedy romskou problematiku redukovat pouze na některý z nich. (Balvín 2007) V celostátním měřítku jsou nejzávažnějšími problémy vztahy mezi Romy a majoritou (vzájemné předsudky a rasismus), bytová situace Romů, nezaměstnanost romské menšiny a samozřejmě kriminalita a další negativní jevy. (Štěchová 2002) Integrace romských etnických skupin a většinové společnosti v ČR je specifická v tom, že ji doprovázejí řešení dalších důležitých procesů, jakými jsou odstraňování diskriminace, rozvíjení romské identity a řešení sociálního vyloučení velkého počtu příslušníků této etnické skupiny. (Šimíková, Vašečka 2005)

1.2.9 Diskriminace v souvislosti s romskou menšinou

„Diskriminací se rozumí skutečnost, kdy je s člověkem či se skupinou osob zacházeno nerovně a nespravedlivě na základě jeho sociokulturní (etnicita, kultura, náboženství apod.) či fyzické, respektive biologické (barva pleti, pohlaví apod.) odlišnosti.“ (Nikolai 2007, s. 63) Romové jsou silně diskriminováni na pracovních a jiných trzích. I když se stát snaží proti diskriminaci bojovat, má jen omezené možnosti, protože diskriminace je zpravidla neprokazatelná. Pro účinný boj s diskriminací je důležité porozumět různým motivům, které se za ní skrývají. Někteří zaměstnavatelé odmítají zaměstnat Romy z xenofobních důvodů, avšak v kontextu České republiky zřejmě převládají „individuálně racionální“ motivy diskriminace. Někteří zaměstnavatelé např. platí romským dělníkům méně než neromským, protože ti první mají horší vyjednávací schopnosti než ti druzí. Jiní zaměstnavatelé odmítají přijmout Romy, jelikož nejsou schopni rozpoznat kvalitu pracovníka, a statisticky vzato je tato etnická příslušnost negativním signálem, neboť, alespoň podle rozšířeného názoru, mají Romové v průměru horší pracovní morálku. Statistické diskriminace patří mezi samonaplňující se proroctví. Očekávání diskriminace snižuje motivaci k získávání dovedností či pracovních návyků, a tak mohou být skeptická očekávání zaměstnavatelů nakonec potvrzena. Těžiště diskriminace Romů leží zřejmě v statistické diskriminaci. I když je statistická diskriminace individuálně racionální, znemožňuje integraci Romů, a tím v dlouhodobém rozměru poškozuje celou společnost. (Hirt, Jakoubek 2006)

„Statistická diskriminace označuje ekonomickou teorii nerovnosti založené na stereotypech vůči osobám nebo skupině lidí, vůči kterým nejsou kulturně naladěni. Statistická diskriminace se často používá v souvislosti se zaměstnavateli a zaměstnanci. Tato teorie říká, že uchazeči o práci, kteří nesdílejí stejné hodnoty jako jejich potenciální zaměstnavatel, buď nebudou zaměstnáni, nebo vydělají méně.“
(www.ec.europa.eu, [online] [cit. 2012-04-24])

1.3 Romská kultura

Jádrem tradiční romské kultury a jejím největším specifickým je sociální organizace, vzorce příbuzenství. Jinak řečeno, příbuzenství je v odpovídajících společenstvích také institucionální oblastí s funkcionální prioritou, a ostatní institucionální sféry (zejména politická a ekonomická, ale též morálka) jsou poněkud vedlejší. Základní jednotkou jejich sociální organizace je pak specifický typ rodiny. Důležité jsou zejména její charakteristické rysy, mezi které patří: 1) Absence individualismu (jedinec je zde především součástí rodiny), 2) Absence soukromí, neboli intimity a rodinný kolektivismus, jehož výrazným projevem je 3) Absence soukromého majetku členů rodiny.

1.3.1 Absence individualismu

Nejvýraznější identitou jedince v tradiční romské kultuře je příslušnost ke konkrétní rodině. *„Rodina je pro Romy základ. Rodina je klenbou a matricí sociálního systému společenství nositelů tradiční romské kultury, ona tvoří základní, hierarchicky nejnižší a zároveň nejvýraznější položku v souboru kolektivních identit nositele tradiční romské kultury. V tradiční romské kultuře se tedy rodinou člověk legitimuje, rodina je vizitkou jeho totožnosti.“* (Kaleja, Knejp 2009, s. 79) Identita není chápána jako nezávislost jednotlivce, ale jako určitá pozice v rámci rodiny. Jedinec není od své rodiny oddělitelný, individualizmus není porozuměno. Romské společenství jednotlivci a jeho rozvoji nepřikládá takový význam, jako to dělá neromská společnost. Bez podpory rodiny jedinec sám nic nezmůže a nemít rodinu, nepatřit k rodině, být sám, je v tradiční romské kultuře prokletím a statusovou prohrou. Jedno romské přísloví říká: *„Odadženo mardo, so ačhi'la čoro, oda mek goreder, so hino korkoro/ Zle je tomu, kdo je chudý, ještě hůře tomu, kdo je sám“.* (Kaleja, Knejp 2009, s. 79)

1.3.2 Absence soukromí

Mezi hlavní charakteristiky tradiční romské rodiny patří výrazný kolektivismus, s nímž je úzce spojen typický rys rodinného života v tradičním romském společenství a tím je absence soukromé sféry. Intimní zóna nukleární rodiny, ani intimita partnerů či soukromí jednotlivce zde není tak typické, jako u majoritní společnosti. Od obytného prostoru přes oblečení a jídlo až po fyzickou práci a peníze, vše je vlastnictvím celé rodiny.

1.3.3 Absence soukromého majetku

Jak jsem již výše zmínila, člověk v tradiční romské kultuře nepatří sám sobě, patří rodině. To stejné lze říci i o jeho majetku. Jedinec nemá své jmění, jeho majetek náleží rodině. Kolektivnímu životu odpovídá kolektivní vlastnictví, proto se majetek všech členů rodiny považuje za společný. Nádobí, oblečení, pračky, trouby nebo peníze tak kolují v rámci rodiny a nikdo si nenárokují jejich výhradní soukromé vlastnictví. Rodina je tedy v romské kultuře institucí zaměřenou na redistribuci, na systém povinností, jímž je každý individuální vzestup rychle „přerozdělen“ mezi spoustu příbuzných a dalších parazitujících jedinců s tím výsledkem, že se nedosahuje žádného nahromadění a nikdo se nedostane příliš daleko z místa svých začátků. Tato skutečnost je též jedním z faktorů ovlivňujících chuť a ochotu členů těchto rodin chodit do práce, protože osobní výdělek je okamžitě „přerozdělen“ a tím mizí jedna z mála motivací pro zaměstnání přijmout. Navíc se takový člověk může stát zdrojem posměchu, neboť „sice pracuje, ale nic z toho nemá“. (Kaleja, Knejp 2009)

1.3.4 Romská rodina

Romská rodina má mnoho zvláštností spočívajících ve vlastnostech rodinného i společenského života. Od většinové společnosti se liší vnímáním struktury, hodnotovými prioritami, funkcemi, které by měla plnit. Také cíle primární výchovy jsou

odlišné. Romská rodina má pro komunitu Romů obrovský význam, rodiče milují své děti nade vše. Obecně se traduje, že by pro všechny národy mohla být příkladem, zejména svou soudružností, interpersonálními vztahy a pevnými vazbami, které v sobě jednotliví členové uchovávají. Mezi Romy jsou přirozenými vlastnostmi úcta a respekt, ač jejich vnější chování může na členy majoritní společnosti působit dosti neobvykle. V komunitě Romů se setkáváme s následujícím členěním rodiny. V užším významu Romové označují rodinu tzv. „romňi čhave“, což je také ekvivalent pro nukleární rodinu, kterou tvoří rodiče a děti. Dále komunita rozlišuje termín „famel'ija“. Jde o tzv. širší rodinu, do které se počítají i starší rodiče, strýcové, bratřenci. Za rodinu v obecném slova smyslu považují úplně všechny členy svého rodu. Od romské ženy se očekává, že bude dobrou manželkou a matkou, bude zvládat všechny domácí práce. Měla by projevovat pokoru a úctu svému muži a pečovat o něj. Ona je ta, která vede domácnost, na ní záleží jak bude rodina prezentována navenek, neboli jaký bude její socioekonomický status. Od ženy se zároveň očekává, že bude ve svých povinnostech svižná a hbitá, toho si muži cení. Pokud nezvládá své povinnosti, něco je v domácnosti zanedbáváno, je považována za lenivou a špinavou, vše je vyčítáno pouze ženě. Muži je pak přikládáno za vinu, že není na ženu dostatečně přísný, že si ji špatně „vychoval“. Kromě vedení domácnosti je povinností ženy také výchova a péče o děti. Postavení ženy v romské komunitě se zvyšuje opakovaným mateřstvím, to je chápáno jako významná hodnota. Neplodné ženy nemají snadný život. Nikdy nebudou respektovány tak, jako ženy plodné. Dříve žena, která svému muži neporodila žádného potomka, mohla mít problém udržet si partnera, protože se předpokládalo, že za neplodnost může právě ona. Dnes tento trend vymizel, i když obavy u ženy jsou stále aktuální. Žena jako matka miluje všechny své děti stejně, přesto nejvíc péče věnuje nejmladšímu. (Kaleja, Knejp 2009) Mladé romské ženy mají stále své první dítě většinou před 20. rokem věku – ať již v partnerském vztahu nebo v manželství – a jsou plodné dále i v době, kdy se stávají matkami jejich dcery. (Davidová 2010) S přibývajícemi rodičovskými povinnostmi matky je samozřejmá výpomoc starších dětí, zlepšuje to jejich predispozice potřebné pro manželský život. Uvnitř nukleární rodiny má žena (matka) nezastupitelné

místo, zatímco muž jako otec je z obecného pohledu pasivním rodičem, který vystupuje spíše formálně. Romové se shodují v tom, že úmrtím matky se celá rodina rozpadne. Tím tudíž skončí časté návštěvy v domě rodičů, kde se setkávají starší děti a jejich rodiny. (Kaleja, Knejp 2009)

1.3.5 Životní styl Romů

„Pro romský životní styl je typický sklon k nepravděpodobnosti, živelnosti a nesystematičnosti.“ (Kaleja 2011, s. 35) Všechny tyto charakteristiky se vážou na jejich historický rámec. *„Životní styl je jedním z faktorů majících vliv na zdraví člověka“.* (Kaleja 2011, s. 35) Faktory ovlivňující zdraví Romů jsou následující: nevyhovující bydlení (bez základních hygienických podmínek), krátká doba kojení, nedodržování zásad péče o kojence, špatná životospráva a špatné stravovací návyky, konzumace návykových látek i v těhotenství, nebo dětmi a mladistvými, nedostatečná hygiena (kvůli tomu také častější vznik infekčních onemocnění), neochota pečovat o vlastní zdraví (zanedbávání prevence, nedodržování předepsané léčby), dřívější zahájení sexuálního života, rizikový sex, brzká těhotenství. Patří mezi ně ale také prostředí, v němž jedinci žijí, zdravotnické služby, genetické dispozice. *„Životní styl Romů má jistě významný vliv na zdraví i na délku života. S otázkou životního stylu rovněž souvisí postoj ke vzdělanosti, k zaměstnanosti, k standardu bydlení apod.“* (Kaleja 2011, s. 36) Všechny uvedené faktory se vyznačují vzájemnou propojeností. (Kaleja 2011) Přesné statistiky nejsou k dispozici, je však nepochybné, že zdravotní stav romské populace působí lékařům vážné starosti. Pediatři se shodují v tom, že romské děti jsou v mnohem horším zdravotním stavu než děti gádžovské, pracovní neschopnost dospělých Romů je podstatně vyšší, než je tomu u gádžů, romských invalidních důchodců je šestkrát více, než by odpovídalo jejich zastoupení v populaci. (Říčan 1998) Ukazatelem nejen demografickým, ale i kvality života je střední délka života – tj. průměrného počtu let, jichž se daná populace dožívá. Romové umírají podstatně dříve než ostatní většinové obyvatelstvo. (Davidová 2010)

1.4 Vzdělávání Romů

„Vzdělávání a výchova patří k základním atributům rozvoje každé civilizované společnosti.“ (Selická 2008, s. 69) „Vzdělávací systém České republiky je systémem státu, který je založen na občanském principu, tedy na rovnosti všech, bez ohledu na etnickou, jazykovou, rasovou, národnostní a náboženskou příslušnost.“ (Brtnová Čepičková 2006, s. 93) V duchu zásad a principů soužití, obsažených v Listině základních práv a svobod, je úkolem národnostního školství pěstovat národnostní uvědomění a současně přispívat ke sblížení a integraci občanů naší republiky. Skrze národnostní školství je žákům zabezpečováno vzdělání na úrovni odpovídající ostatním školám téhož druhu. (Šotolová 2008) Vzdělání a vzdělávání je v současné době nejzákladnější předpoklad vzestupu romského etnika a jeho začlenění do společnosti. Proto je potřeba zaměřit vzdělávání a výchovu na celou generaci bez výjimky, a to již od předškolní přípravy až po školy vysoké. To vše za předpokladu, že se bude počítat s některými zpomalujícími vlivy, zejména v počátečních fázích. Nelze předpokládat, že by se překážky ve vzdělávání romské mládeže daly vyřešit normální cestou v rámci stávajícího školského systému. Školy se proto snaží respektovat etnokulturní, sociální, jazykové a psychické odlišnosti romských žáků, včetně odlišnosti jejich životních představ, vyhlídek a jejich cílů. Spolužáci romských dětí nevnímají romskou historii a kulturu, ani odlišnost hodnotových orientací. Romská rodina nevede své děti k překonávání potíží, kterým jsou děti vystavovány ve škole, necení si příliš vysoko vzdělání, učitel se pro ně ve většině případů nestává pozitivním vzorem. Prostředí, ve kterém se romské děti připravují do školy, bývá často dosti problematické. Přestože rodina je pro Romy takřka vším, nevytváří svým dětem prostředí, kde by se mohly v klidu připravovat do školy a běžná starost rodičů o přípravu na vyučování u nich také chybí. (Balvín, Švejda 2000) Takovým dětem chybí základní motivace k činnosti, která pro ně nemá osobní hodnotu. V sociálním prostředí, v němž po ukončení školní docházky v naprosté většině zůstanou, nemá školní prospěch žádný význam, a tak nemá smysl ani pro identitu tohoto dítěte. Nikdo je za dobré známky nepochválí, nepřispějí k

jeho ocenění a nemůže díky nim získat větší prestiž. Vynaložené úsilí by se v takové rodině nijak nezhodnotilo, a tak je zcela logické, že se dítě nakonec přestane učit. Takový postoj nelze považovat jen za aktuální odchylku, která by mohla být lehce odstranitelná. Má hlubší základ, jelikož je zakotvena v hodnotovém systému rodiny, který dítě přejímá. (Brtnová Čepičková 2006) Předpokladem zvýšení vzdělanostní úrovně romského etnika je akceptování etnických, sociálních a kulturních odlišností ve výchovně-vzdělávacím procesu. (Šotolová 2008) Nositelem primární socializace je rodina, která je také prostředníkem vlivu dané kultury. Cílem rodinné výchovy je uvést dítě do příslušného kulturního prostředí, naučit je orientaci v tomto prostředí plném symbolů a standardů. Škola jako další společenská instituce navazuje na výsledky primární socializace a působení rodiny. (Kraus, Poláčková 2001)

1.4.1 Multikulturní výchova

„Multikulturní výchova je edukační činnost zaměřená na to, aby učila lidi různých etnik, národů, rasových a náboženských skupin žít spolu, vzájemně se respektovat a spolupracovat. Provádí se na základě různých programů ve školách a v mimoškolních zařízeních, v osvětových akcích, reklamních kampaních, v politických opatřeních. (Kaleja 2011, s. 19) Romské etnikum tvoří nedílnou součást multikulturní výchovy.“ (Kaleja 2011, s. 20) Za základnu multikulturní výchovy a vzdělávání v politické rovině lze považovat především Listinu základních práv a svobod a Ústavu České republiky (dále jen ČR). V rovině školství existuje také několik dokumentů, které tvoří určitý rámec. „Jsou to zvláště: Národní program rozvoje vzdělávání v ČR – Bílá kniha a Rámcové vzdělávací programy či jiné legislativní normy vydané a schválené Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR (dále jen MŠMT).“ (Kaleja 2011, s. 20) Koordinačním a poradním orgánem v otázkách národnostního školství je komise MŠMT ČR pro otázky národnostního školství, v níž je zastoupena také romská národnost. (Šotolová 2008)

1.4.2 Specifika ve vzdělávání romské menšiny

„Výchovně vzdělávací práce s romskými žáky je specifická, vyžadující vysoké nároky na profesi učitele ve smyslu speciálně pedagogické erudice, pravého sociálního citění a opravdového vztahu učitele a žáka.“ (Kaleja, Knejp 2009, s. 120) Žáci ze sociokulturně znevýhodněného prostředí vyžadují individuální přístup, a to mnohdy pro vysoký počet žáků ve třídě není možné zajistit. Učivo českého jazyka je často pro některé žáky příliš náročné, slovní zásoba bývá u minority rovněž nízká. Český jazyk je pro romské děti často sekundárním jazykem, ačkoliv mnozí z nich neovládají plynně ani svůj mateřský jazyk. (Kaleja, Knejp 2009) Neustále se objevují nové navzájem odlišné skupiny dětí (týrané, se znevýhodněním, ale i odlišného etnického původu), k nimž je potřeba zvolit vhodný individuální přístup při skupinovém vyučování ve třídě ve spolupráci s rodinou. Jinak může docházet k necitlivým a nevhodným zásahům, jejichž důsledkem je u mnoha dětí výkonnost pod hranicí jejich schopností a možností. Otázkou zůstává, jak tyto principy optimálně začlenit do výuky tak, aby se obtíže s výukou romských žáků minimalizovaly. V této souvislosti se stále více volá po využívání alternativních postupů v našem školství. Alternativní pedagogika totiž respektuje každou osobnost a její specifické rysy a teprve z tohoto poznání se snaží uskutečňovat výchovnou a vzdělávací práci tak, aby dotyčné osobě neškodila, ale účinně pomáhala v jejím rozvoji všech dispozic a nadání, které daná osoba má, např. v umění, pohybu, smyslovosti a nejen v rozumové výchově. A právě Romové jsou známí svou vysokou uměleckostí ve vnímání světa, hudebností a citlivostí k rytmu. (Balvín a kol. 2000)

1.4.3 Předškolní výchova

Předškolní výchova je obdobím, které má zásadní význam pro další vzdělávací kariéru i životní dráhu dítěte. Při nástupu do povinné školní docházky jsou rozdíly mezi dětmi, které prošly předškolní přípravou, a těmi, které ji neměly, velice patrné. (Nikolai 2007) Ze zkušeností a z výsledků psychologických vyšetření školní zralosti vyplývá, že handicap romských dětí, které přicházejí do prvního ročníku základní školy (dále jen

ZŠ), se netýká jen oblasti jazykové, ale také sociální, kulturně-společenské a pohybové. (Šotolová 2008) Děti ze sociálně vyloučených lokalit až na pár výjimek do mateřských škol (dále jen MŠ) nenastupují. Téměř všechny tyto děti jsou velmi ovlivněny sociokulturním znevýhodněním vyplývajícím z jejich životních podmínek a reality „ghetta“. Právě u těchto dětí by včasná a dostatečně dlouhá předškolní výchova v MŠ měla šanci vysoce pozitivně ovlivnit jejich vývoj, jazykovou vybavenost a připravenost na vstup do školy. Ministerstvo školství se některými kroky snaží vyrovnávat příležitosti dětí – například tím, že při zápisu do MŠ dává přednost předškolákům, poskytuje asistenty ve mateřských školách, zavádí přípravné ročníky atd. (Nikolai 2007) Ale také tím, že nabízí možnost bezplatné návštěvy MŠ v posledním roce před nástupem do ZŠ. (New, Merry 2010) Dá se říci, že pokud má rodina ze sociokulturně znevýhodněného prostředí zájem, nejsou v praxi kladeny překážky umístit nejvýše pětileté dítě do mateřské školy zdarma a přednostně. Využívání tohoto postupu ve skutečnosti není tak časté. (Nikolai 2007) Pokud už některé romské děti využívají možnosti předškolní výchovy, a tím zmenšují riziko špatné adaptace, existuje stále celá řada příčin, které mohou negativně narušovat školní úspěšnost. Jak už bylo výše nastíněno, je jimi jazyková vybavenost minority, odlišný způsob plnění funkce rodinné výchovy, nedoceňování významu vzdělání, nedostatečná příprava na školu, nižší informovanost vyplývající ze sociální izolovanosti mnohých rodin, ale někde také nedostatečná připravenost učitelů na práci s minoritami. (Šotolová 2008)

1.4.4 Základní vzdělávání

Romské děti často neuspějí již v první třídě základní školy, buď musí opakovat ročník, nebo se uvažuje o jejich přeřazení do ZŠ praktické. Přistoupí-li se k druhé variantě, jsou děti často skutečně přeřazeny, protože podobně neúspěšné jako ve školních lavicích jsou i v psychologických testech, na jejichž základě se doporučuje přeřazení do ZŠ praktické. Přeřazení často napomohou i rodiče, kteří se nejen nebrání tomuto přestupu, ale naopak se ho často dožadují. Dítě je pak v této škole spokojeno,

pomalejší postup a individuálnější přístup mu vyhovují. I když se později ukáže, že intelektové vlastnosti dítěte jsou průměrné, případně nadprůměrné, zpětné přeřazení do základní školy je prakticky neuskutečnitelné. Přitom absolvování ZŠ praktické žáka celoživotně „nálepkuje“ a umožňuje jen omezený výběr budoucího povolání. Tak se stává, že chytrí Romové nemohou pracovat v oborech odpovídajících jejich kvalitám a často svou invenci a kreativitu uplatní v protispolečenské činnosti. Ztráty, které z toho společnosti vznikají, jsou nedozírné. Na počátku ovšem stojí pouhá školní neúspěšnost romského dítěte v první třídě ZŠ. (Šišková 2008)

Základní školy hlavního vzdělávacího proudu navštěvuje 72 % romských dětí, to znamená, že pouze malá část dochází do škol mimo hlavní vzdělávací proud. *„Pokles výkonnosti romských žáků na druhém stupni indikovaný docházkou a prospěchem zároveň významně ovlivňuje jejich vzdělanostní šance jak z hlediska pravděpodobnosti na úspěšné zvládnutí ZŠ, tak zejména z hlediska jejich šancí na přechod na střední školu.“* (Kaleja 2011, s. 85)

1.4.5 Středoškolské vzdělávání

Postoj rodičů k sekundárnímu vzdělávání dětí, proti tomu základnímu, je odlišný. Dostí podstatnou roli hraje, mimo jiné, zákonná povinnost základní školní docházky, na střední školu tedy rodiče nemají povinnost své dítě umisťovat. (Kaleja 2011) Až šestnáct procent romských dětí, které vyrůstají v sociálně vyloučených lokalitách, nepokračuje po 9. ročníku základní školy v dalším vzdělávání. (ČTK, 2010) Žáci mají po dokončení základní školní docházky na výběr z následujících typů středních škol: 1) gymnázium, ta zajišťují všeobecné střední vzdělání na úrovni úplného středního vzdělání, 2) střední odborné učiliště (dále jen SOU) nebo odborné učiliště (dále jen OU), která nabízejí střední odborné vzdělání, 3) střední odborné školy (dále jen SOŠ), poskytující úplné střední odborné vzdělání. Absolventi SOU, kteří ukončili tříletý obor, získávají výuční list a mohou pokračovat ve dvouletém nástavbovém studiu, zakončeném maturitní zkouškou. Odborné učiliště je jedním z typů speciálních škol. Studium na OU je určené zejména pro žáky, kteří ukončili základní vzdělávání neúspěšně nebo získali pouze základy vzdělání. Tento typ studia trvá tři roky a je ukončeno vykonáním závěrečné zkoušky - výučním listem. (Vodáková, 2008) Romské děti, které po základní škole nastupují na střední školu, si mnohem častěji než příslušníci majority vybírají obory s výučním listem. Řada mladých Romů pak učiliště ani nedokončí. Pouze 14 % romských dětí po deváté třídě ZŠ pokračuje na střední škole s maturitou. Z maturitních oborů předčasně odchází asi třicet procent romských studentů. Na gymnázia, ať už víceletá nebo čtyřletá, odchází studovat jen minimální počet romských dětí. Naopak tomu je u učňovských oborů, tam se hlásí až 68 procent sociálně znevýhodněných romských žáků. Neúspěšnost Romů na středních školách je přičítána mimo jiné tomu, že střední školy na rozdíl od těch základních nevyužívají nástroje ke zvýšení šancí znevýhodněných žáků. Kromě toho nejsou tolik obeznámeny se sociálním zázemím studentů. Vysoké procento dětí bude bez kvalifikace a s neukončeným vzděláním pravděpodobně kopírovat životní osud svých rodičů. (ČTK,

2010) Mezi strategie, které by mohly pomoci při vzdělávání romských žáků středních škol můžeme považovat – vytvoření institutu poradce (který by žákům pomáhal i při výběru dalšího studia), finanční podporu romských studentů, vytváření programů pro přípravu k přijímacímu řízení na vyšší odborné a vysoké školy, vytváření programů pro volný čas mládeže, vytváření programů s uměleckým zaměřením pro nadanou romskou mládež, podporu občanských sdružení s tímto zaměřením, vytvoření systému modulárního vzdělávání asistentů pedagogů pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním, zahrnování Romů do strategických postupů a programů. (Hirt, Jakoubek 2006) Ministerstvo školství vypisuje podpůrný program „Podpora romských žáků středních škol“ a rozděluje stipendia sociálně znevýhodněným romským žákům středních škol a studentům vyšších odborných škol, a to v maximální výši na jednoho žáka 4000 Kč v 1. ročníku, 6000 Kč ve 2. ročníku, 8000 Kč ve 3. ročníku, 10000 Kč ve 4. ročníku za jedno kalendářní pololetí. Ta však mohou být použita pouze na úhradu nákladů spojených se vzděláváním, jako je například školné, stravování, ubytování, školní potřeby a ochranné pomůcky. Stipendium je tedy míněno jako pomoc sociálně slabším studentům při překonání finančních překážek, nicméně může sloužit i jako finanční pobídka zvyšující motivaci ke vzdělání. *„O finanční prostředky poskytované v programu mohou žádat žáci školy pouze prostřednictvím právnické osoby zapsané ve školském rejstříku, která poskytuje střední vzdělání, střední vzdělání s výučním listem, střední vzdělání s maturitní zkouškou, vyšší odborné vzdělání a vyšší odborné vzdělání v konzervatoři.“* (www.msmt.cz, [online] [cit. 2012-04-25])

1.4.6 Vysokoškolské vzdělávání

Zamýšlet se nad vysokoškolským neboli univerzitním vzděláním Romů může někomu připadat hloupé, jelikož jejich základní či střední vzdělání je často neúplné, nedokončené. (Balvín, Švejda 2000)

„Sekundární, následně terciární vzdělávání Romů je neodmyslitelně závislé na aktuálním vzdělanostním postavení příslušníků romského etnika.“ (Kaleja 2011, s. 93) K

faktorům, které se významně podílejí na vzdělanostní úrovni členů etnika, patří hodnotový žebříček, životní zkušenosti související s dosavadním vzděláváním (úspěch, neúspěch a za jakých okolností atd.), archetypální prvky pramenící z filozofie romství, životní perspektivy předkládané rodiči apod. (Kaleja 2011)

1.4.7 Alternativní forma vyučování

Alternativní výukové metody jsou takové metody, při kterých neprobíhá klasická frontální výuka nebo výklad jednoho pedagoga před třídou žáků nebo studentů. Mezi alternativní formy výuky patří například interaktivní metody. Interaktivními metodami rozumíme například brainstorming, diskuze, skupinová a individuální práce, rolové a stimulační hry,... Tyto metody vyžadují aktivní spoluúčast studentů při plnění vzdělávacích a výchovných cílů. Z učitele a studenta se stávají partneři, které spojuje úsilí o dosažení společného cíle. Učitel usměrňuje diskuze, zdůvodňuje vhodná řešení (nevnucuje), provází studenty při skupinové i individuální práci. Student je chápán jako zdroj nápadů, myšlenek a komunikovatelných návrhů a výrazně spoluutváří, modifikuje a v pokročilejších stádiích i sám vede výukový proces – např. diskuzi, brainstorming, rolové hry, skupinovou práci, projektové dny ve třídách či na školách. Alternativní metodou však může být i frontální výuka, která je např. vedena dvěma učiteli současně atd. (Nikolai 2007) Samotné vymezení pojmu alternativní vzdělávání provází mnoho nejasností. Alternativním vzděláváním jsou myšleny školy, ve kterých se uplatňují nestandardní, nové, reformní a experimentální formy, obsahy, metody vzdělávání či jiné didaktické přístupy na rozdíl od běžných, standardních pedagogických a didaktických koncepcí. Znamená to však hledání i alternativních přístupů k jednotlivým žákům v rámci běžné třídy. (Balvín 2000)

1.4.8 Asistent pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním

„Asistent pedagoga je podle § 2 zákona č. 563/2004 Sb. pedagogickým pracovníkem vykonávajícím přímou pedagogickou činnost.“ (Kaleja 2011, s. 87) Funkce je známa pod dřívějším názvem romský pedagogický asistent, později se modifikoval na vychovatele – asistenta učitele apod. Podle MŠMT může mít na počátku vzdělávací kariéry romského žáka velký význam to, zda dítě dochází do školy, ve které působí asistent pedagoga, či nikoli. Zatímco ve třídách bez asistenta pedagoga setrvá v původní třídě na školách hlavního vzdělávacího proudu do třetí třídy 6,5 romských žáků z 10, ve třídách, kde asistenti působí je to v průměru 7,5. Na snižování absence žáků se však asistent neprokázal jako vlivný element. *„Hlavními činnostmi asistenta pedagoga jsou pomoc žákům při přizpůsobení se školnímu prostředí, pomoc pedagogickým pracovníkům školy při výchovné a vzdělávací činnosti, pomoc při komunikaci se žáky, při spolupráci se zákonnými zástupci žáků a komunitou, ze které žák pochází.“ (Kaleja 2011, s.88)* Samotní romští asistenti pedagoga mnohdy vnímají svou profesi jako „most“ mezi českým učitelem, romským žákem a jeho rodinou. (Kaleja 2011)

1.4.9 Současný stav vzdělanostní úrovně romské menšiny

Vzdělanostní úroveň romské populace je neobyčejně nízká. Projevuje se například pologramotností ve starších věkových skupinách. Nízkou vzdělanostní úroveň mají i Romové mladší věkové kategorie. Většinou prošli pouze základním vzděláním bez další kvalifikace. (Šotolová 2008) Některé statistiky uvádějí, že 80-85 % romské populace jakékoliv věkové kategorie má ukončené základní vzdělání. (Lechta 2010) Neuspokojivý současný stav romské populace včetně její vzdělanostní úrovně má nepříznivé důsledky v oblasti sociální, ekonomické i kulturní, prohlubuje skupinové a společenské rozpory a vyvolává výrazné problémy z hlediska národnostního porozumění. (Šotolová 2008) Výzkumy bylo zjištěno, že romské děti v porovnání s

ostatními dětmi častěji propadají do nižších ročníků, mnohem častěji ukončují školní docházku v nižším než závěrečném ročníku nebo jsou přeřazovány do základních škol praktických, případně jsou na tyto školy zařazeny hned na počátku školní docházky. Jen minimální procento Romů studuje na středních a vysokých školách. Po ukončení povinné školní docházky je většina romských žáků umístěna do některého z učebních oborů. Někteří do vybraných oborů ani nenastoupí, nebo do nich přestanou docházet po krátké době. Značné procento těchto žáků učební obory nedokončí. Dosažené vzdělání je v nejlepších případech na úrovni základního vzdělání. Nekvalifikovaná populace má omezené možnosti při výběru zaměstnání. Většina Romů neobstojí v konkurenci na trhu pracovních sil a zůstává dlouhodobě bez zaměstnání. S touto skutečností souvisí také hmotné zajištění rodiny, které určuje její životní úroveň. Jedny z hlavních příčin školní neúspěšnosti romských žáků jsou: odlišný jazykový vývoj; odlišná kvalita plnění funkce rodinné výchovy; u některých Romů nedocenení významu vzdělání (vzdělání nezaujímá v jejich hodnotovém žebříčku významnější postavení); nedostatečná příprava na školu; nižší informovanost části dětí vyplývající ze sociální izolovanosti mnohých rodin; nedostatečná připravenost učitelů pro práci s minoritami. Romové jsou orientováni hmotně, ve snaze vyrovnat se co nejrychleji po vnější stránce ostatnímu obyvatelstvu. Rom, který se rozhodne získat vzdělání, musí podstoupit nesmírně těžkou cestu, která je svojí náročností neadekvátní společenské a ekonomické prestiži na jejím konci. (Šotolová 2008)

1.4.10 Funkční gramotnost v souvislosti s romskou menšinou

Ve vyspělých zemích se s negramotností téměř nesetkáme. Již v roce 1921 dosahovala gramotnost obyvatelstva na území Čech a Moravy 97 %, to znamená, že pouhá 3 % obyvatelstva neuměla číst a psát. I ve vyspělých zemích se objevuje tzv. funkční gramotnost. Ta je charakterizována tím, že i lidé, kteří absolvovali základní nebo dokonce střední vzdělání, nejsou schopni se vypořádat s některými činnostmi, které jsou typické pro běžný život – například neumějí vyplňovat formuláře, nedokážou

vybrat důležité informace z textů novin nebo rozumět instrukcím k užívání zakoupených výrobků, vyznat se v jízdních řádech apod. Jsou to tedy úkoly, jež nenajdeme ve školních osnovách, ale lze předpokládat, že reflektují soubor dovedností nutných pro fungování jedince ve společnosti a v zaměstnání. Funkční gramotnost se objevuje i u některých skupin české populace – např. u mládeže nedokončující povinnou školní docházku aj. Důležité jsou příčiny, které vedou k funkční gramotnosti. Jsou to:

- 1) Pedagogické faktory, kdy obsah školního vzdělávání není plně zaměřen také na osvojování všech dovedností k takovým činnostem, s nimiž se absolventi povinného i vyššího vzdělávání setkávají v životní praxi. Je tedy rozdíl mezi „školskou gramotností“ a „funkční gramotností“.
- 2) Socioekonomické a sociokulturní faktory. U lidí z určitých sociálních vrstev se objevuje významně vyšší výskyt funkční gramotnosti než mezi běžnou populací. To se týká hlavně mladých lidí ze sociálně patologických rodin a některých etnických skupin (u nás především romská menšina) aj. (Průcha 2000) Existují tři důvody, proč by měla být společnost gramotná: kvůli rozvoji ekonomiky, ze sociálních důvodů a z důvodů politických. Sociální a politické důvody pro rozvoj gramotnosti jsou většinou považovány za sekundární. Považuje se za ně například vyšší kriminalita, větší závislost na sociálních podporách, větší pravděpodobnost sociální desintegrace, větší občanská pasivita apod. (Rabušicová 2002)

1.4.11 Činnost občanských sdružení a jiných institucí

V oblasti podpory romských rodin s dětmi působí zvláště nestátní neziskové organizace (dále jen NNO). Ve všech čtrnácti krajích ČR působí proromsky zaměřené organizace, které poskytují služby v oblasti vzdělávání, prevence sociopatologických jevů, volného času a jiné. Z celkového počtu registrovaných romských organizací tvoří

převážnou část občanská sdružení. Vedle romských sdružení existuje řada organizací působících ve prospěch romských komunit, například Člověk v tísni, či Nadace Nová škola, Drom (romské středisko v Brně), nebo také kongregace Salesiánů Dona Bosca, Step by step ČR, o.s. a další. „*Ve struktuře NNO existují tři typy organizací: 1. čistě romské organizace; 2. tzv. proromské organizace – to jsou organizace neromské, které mají programy obracející se k romské komunitě; 3. multikulturní organizace – kde vedle sebe pracují jak Romové, tak neromové. V zájmu integrace menšin pracovala pod záštitou pražského institutu pedagogicko-psychologického poradenství tzv. Střediska integrace menšin.*“ (Kaleja 2011, s. 91) Byla zřízena v regionech jako například Střední Čechy, Brno, Karviná. Poskytovaly včasnou péči, tutorské služby, výuku češtiny jako druhého jazyka, pedagogicko-psychologické poradenství, kariérní poradenství, mimo výukové aktivity, práce s třídními kolektivy a terénní sociální práci. Tyto služby byly směřované k dětem, žákům, a pedagogickým pracovníkům. Mimo jiné se projekt zabýval včasnou péčí o děti ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí v oblasti vzdělávání, což vycházelo z dokumentu MŠMT ČR. Tato opatření, vycházející z Usnesení vlády České republiky č. 564 ze dne 11. května 2005, jsou zaměřená na podporu dětí, žáků a studentů ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí v mateřských, základních, speciálních a středních školách. Od podzimu roku 2009 byl tento projekt transformován do jiného projektu a služby v současné době nabízí Centra podpory inkluzivního vzdělávání, která nabízejí participujícím školám z celé České republiky průběžnou konzultační a poradenskou pomoc v oblasti psychologických a speciálně-pedagogických služeb, sociálního poradenství a prevence sociálně patologických jevů. (Kaleja 2011) Velký význam mají také komunitní centra, jejichž posláním je rozvoj místní komunity. Hovoříme-li o komunitě Romů, poté máme na mysli rozvoj a participaci na začleňování etnika do majoritní společnosti. „*Konkrétní programy komunitních center se liší podle určitých specifik, např.:*

- 1. dle toho, jakými sociálně negativními vlivy je lokální prostředí etnika ohrožováno (např. krádeže, zvýšená tendence k prostituci u děvčat,*

alkoholismus, gamblerství, nebo stále rostoucí agresivita a násilí u dětí a mládeže aj.);

2. dle individuálních situací vyskytujících se v romské rodině (např. migrace některých členů rodiny a její sociální dopady – trvalé bydliště, státní sociální podpora, další problémy související s lidskou existencí).“ (Kaleja 2011, s. 92)

Z výčtu náplně možných programů komunitních center lze uvést např. – ranní posezení s rodiči (sociální kontakt s etnikem a majoritou), poradenství a sociální pomoc (např. při zadlužení), vyřízení trvalého pobytu, exekucí, pomoc při volbě rekvalifikace, sportovní a jiné aktivity pro děti a mládež, aktivity sloužící k prevenci sociálně patologických jevů, kluby pro matky (kurzy vaření, vyšívání, práce na PC), denní péče o děti (zřizování školky pro děti pocházející ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí), činnost pro nezaměstnané (aktivní pomoc a podpora při vyhledávání zaměstnání) aj. (Kaleja 2011)

2. CÍL PRÁCE A HYPOTÉZY

V empirickém výzkumu jsme se zaměřili na romské žáky středních škol a jejich úspěšnost ve vzdělávání.

Cílem práce bylo zjistit, jaké typy středních škol žáci romského etnika upřednostňují. Zda jim během studia napomáhá asistent pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním. Ale také jestli využívají státních dotací ke studiu, zda své studium dokončují, nebo jej ukončují předčasně.

2.1 Stanovení výzkumného cíle

Cílem šetření je:

- zjistit a analyzovat postoj romských žáků ke vzdělávání
- zmapovat vzdělání a vzdělávání romské menšiny ve dvou krajích České republiky - Jihočeském a Jihomoravském.

2.2 Stanovení hypotéz

Pro výzkum jsme stanovili tyto 2 hypotézy:

H1 - Romská menšina dokončuje středoškolské vzdělání.

H2 - Romové využívají odpovídajícím způsobem dotace z MŠMT

3. METODIKA

K získávání dat jsme zvolili následující metody:

(a) Sekundární analýzu dokumentů z

Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy – konkrétně z dotačních, rozvojových a operačních programů – Programu na podporu romských žáků středních škol,

Českého statistického úřadu (dále jen ČSÚ) – konkrétně ze Sčítání lidu, domů a bytů za rok 2001 a rok 2011,

(b) Analýzu dat z odborné literatury – viz. literatura v seznamu odborné literatury v příloze,

(c) Dotazník pro sběr kvantitativních údajů.

Dotazník byl vypracován na základě studia odborné literatury, konzultace s odborníkem a na základě praktických zkušeností. Obsahoval 5 otázek, které měly informativní charakter. Otázky měly prokázat účast romských žáků na středních školách a jejich úspěšnost při studiu. Skladba otázek byla následující:

1. O jaký typ studia na střední škole se u daného studenta jedná (SŠ, SOU,..);
2. Časové rozmezí předpokládaného studia podle osnov studijního programu;
3. Jestli student vybraný obor úspěšně dokončil;
4. Pokud student ukončil své studium předčasně, v jakém ročníku k tomuto ukončení došlo
5. Zda mají romští žáci možnost využití služeb asistenta pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním.

Tento anonymní dotazník jsme zaslali celkem do 65 škol (SŠ, SOU, SOŠ, Gymnázia,..) v Jihočeském a Jihomoravském kraji, které jsme našli v registru žadatelů o dotace v Programu na podporu romských žáků středních škol. Vyplněných dotazníků

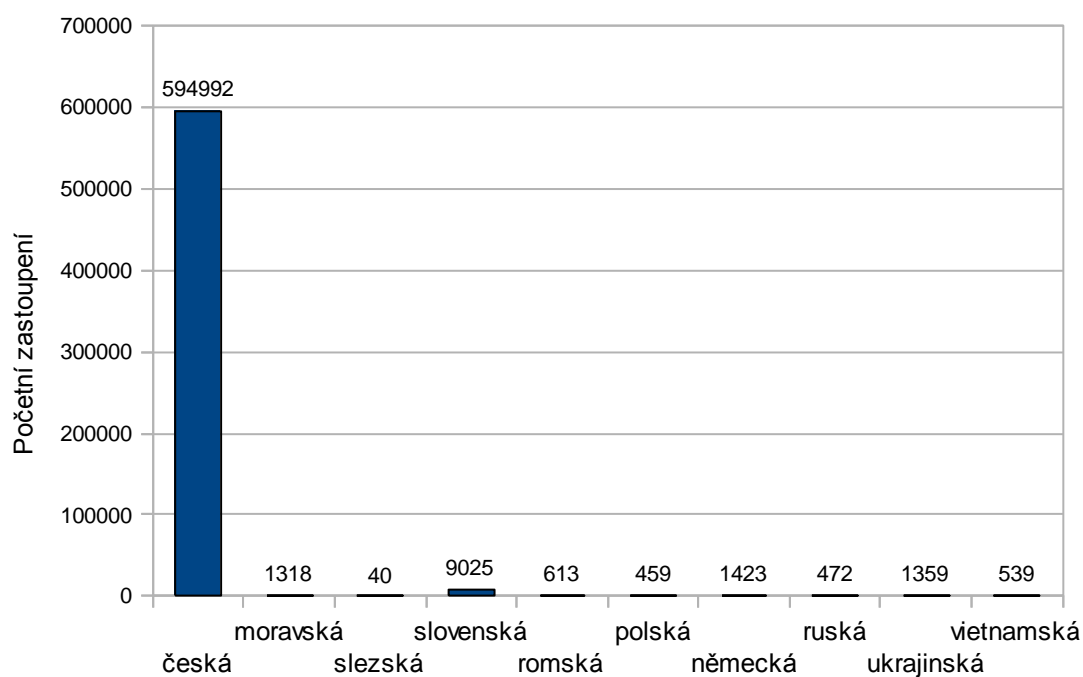
jsme obdrželi 23, návratnost tedy byla 35,4 %. Tyto vybrané dotazníky jsme zpracovali pro účely výzkumu, data v nich byla kompletní. Z Jihočeského kraje s námi spolupracovalo 11 škol a z Jihomoravského kraje se výzkumu zúčastnilo 12 škol.

Zkoumaný vzorek tvořili studenti od 1. do 3. (nebo 4.) ročníku studia na střední škole, středním odborném učilišti, střední odborné škole případně gymnáziu, studující v časovém období od roku 2008 do roku 2011.

4. VÝSLEDKY

4.1 Výsledky sekundární analýzy dat

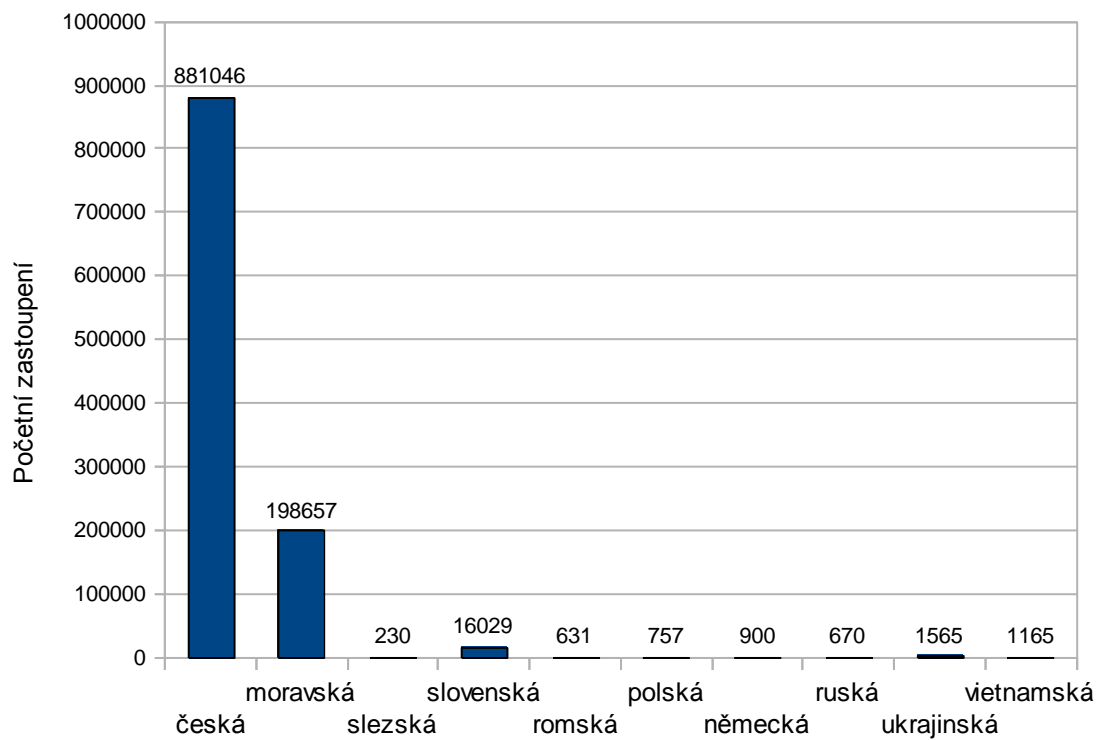
Graf č. 1: Zastoupení romské menšiny v Jihočeském kraji (dále jen JČK) k 1.3. 2001

(zdroj: www.czso.cz , [online] [cit. 2012-04-27])

Romská menšina je v Jihočeském kraji ve srovnání s ostatními národnostmi zastoupena 0,1 %.

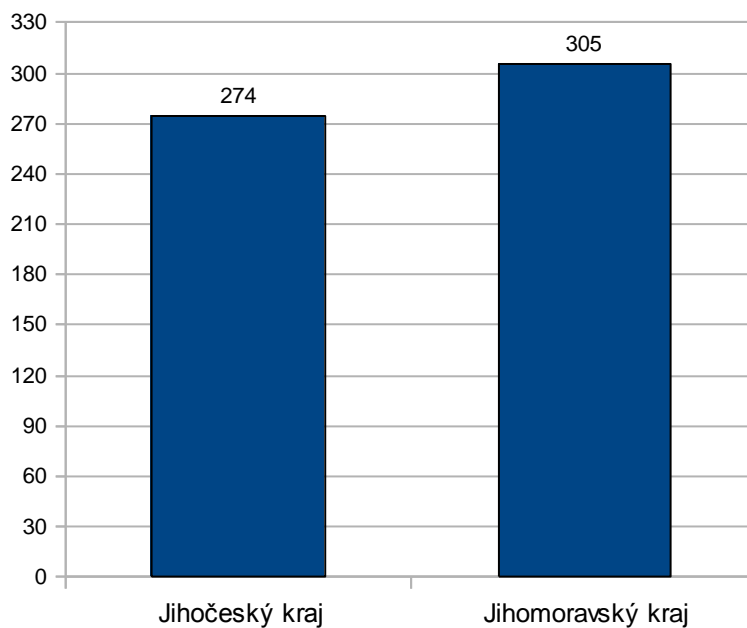
Graf č. 2: Zastoupení romské menšiny v Jihomoravském kraji (dále jen JmK) k 1.3. 2001

(zdroj: www.czso.cz, , [online] [cit. 2012-04-27])

Romská menšina je v Jihomoravském kraji ve srovnání s ostatními národnostmi zastoupena pouze 0,06 %.

Graf. č. 3: Zastoupení romské menšiny v Jihočeském a Jihomoravském kraji ke dni 26.3. 2011

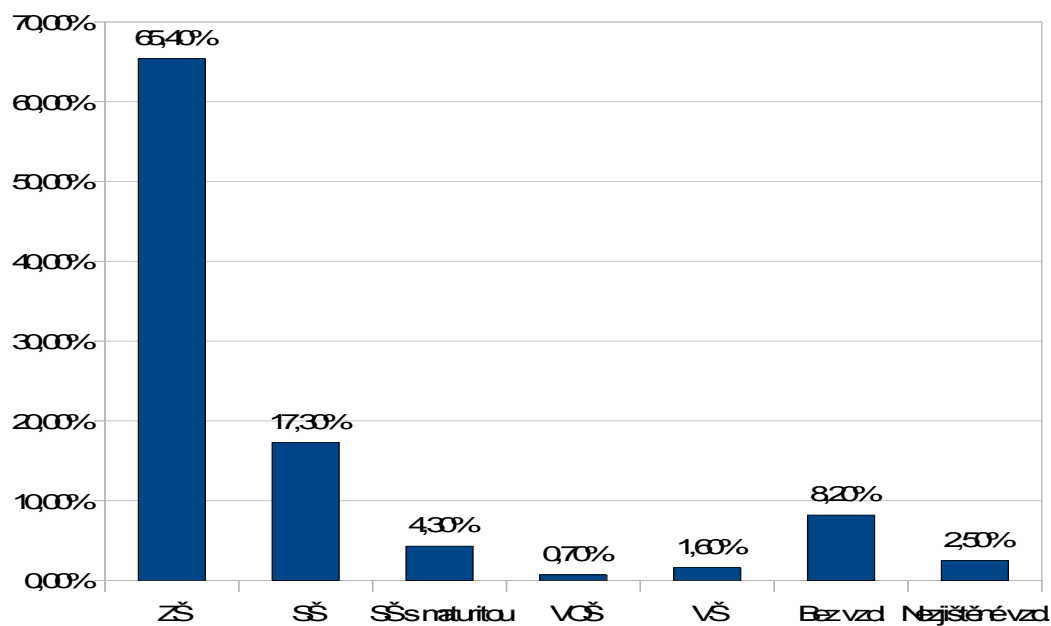

(zdroj: www.vdb.czso.cz, [online] [cit. 2012-04-27])

Romská menšina je v Jihočeském kraji ve srovnání s majoritou v zastoupení 0,04 %. V kraji Jihomoravském je v zastoupení 0,03 %.

Ve srovnání s rokem 2001 dochází k výraznému (více než polovičnímu) snížení.

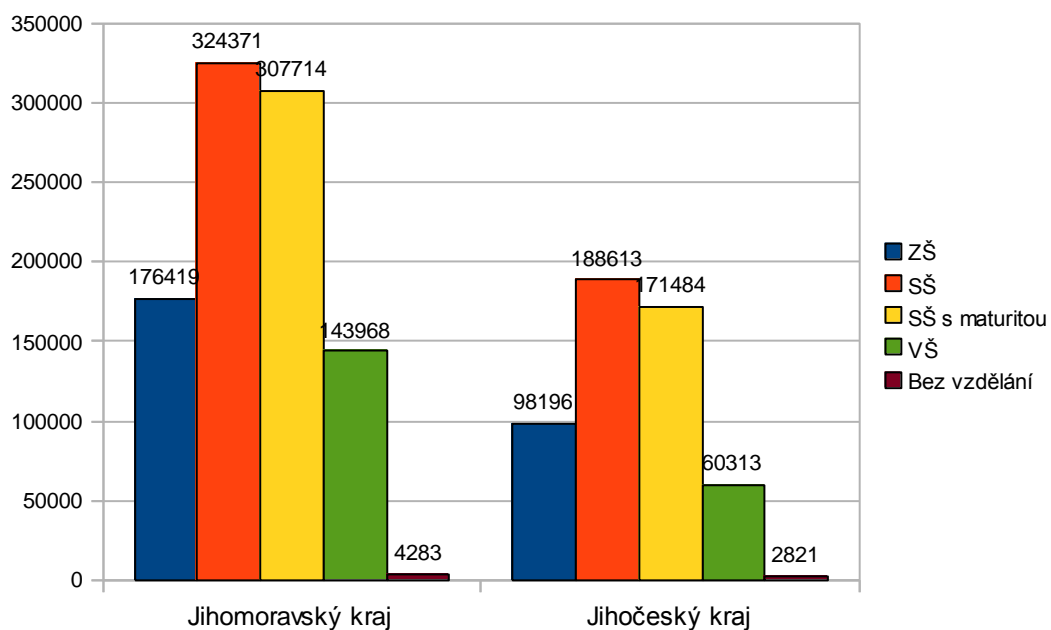
Graf č. 4: Nejvyšší ukončené vzdělání romské menšiny v ČR starší 15-ti let k 1.3. 2001

(zdroj: www.czso.cz, , [online] [cit. 2012-04-27])

Výsledek: Romská menšina dosahovala v předešlých letech převážně základního vzdělání (65,5 %), středního vzdělání (21,6 %), vyššího odborného vzdělání (0,7 %), vysokoškolského vzdělání (1,6 %). Bez vzdělání bylo 8,2 % romské populace. U 2,5 % jedinců nebylo vzdělání zjištěno.

Graf č. 5: Nejvyšší ukončené vzdělání obyvatelstva v Jihočeském a Jihomoravském kraji k 26.3. 2011

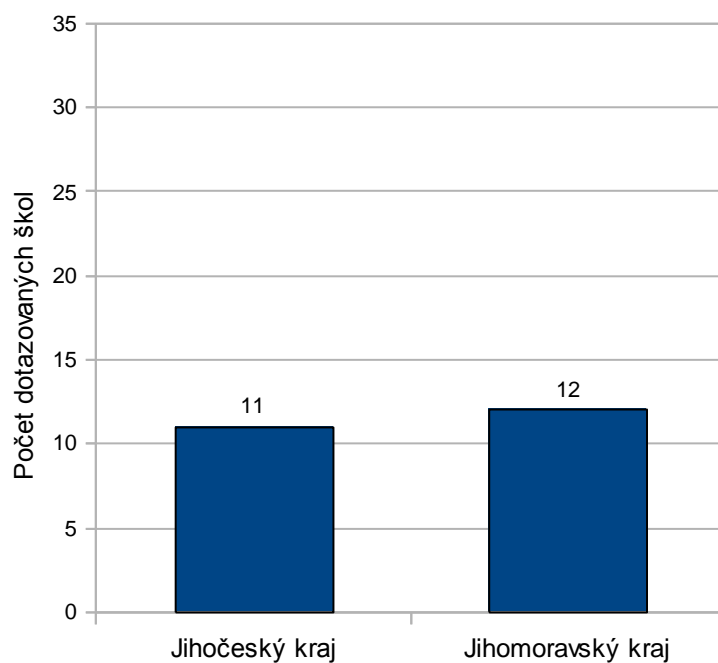

(zdroj: www.czso.cz, , [online] [cit. 2012-04-27])

Srovnáním grafů č. 4 a 5 se ukazuje, že na rozdíl od majority dokončuje romská menšina převážně pouze základní vzdělání.

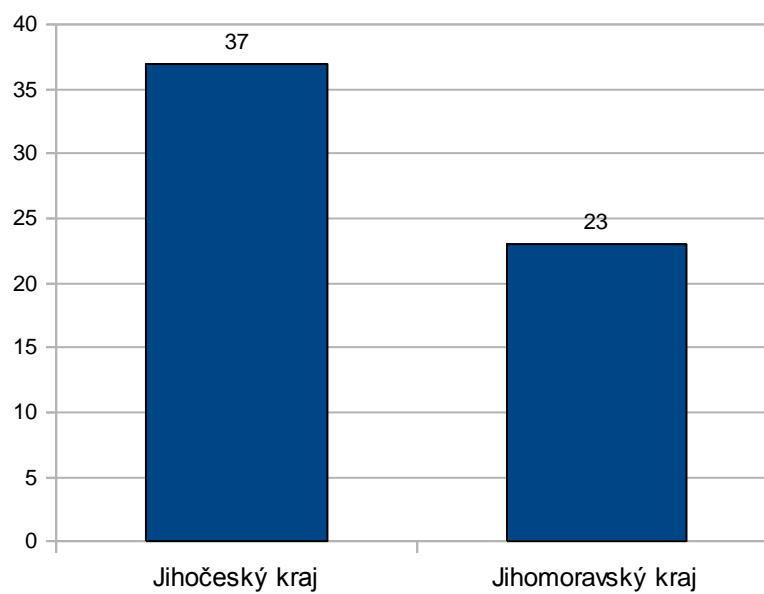
4.2 Vlastní výzkum

Graf č. 6: Počet spolupracujících škol v Jihočeském a Jihomoravském kraji

Z celkového počtu dotazovaných středních škol (65), se podařilo navázat spolupráci pouze s 23 školami (s 11 v Jihočeském kraji a s 12 v Jihomoravském kraji).

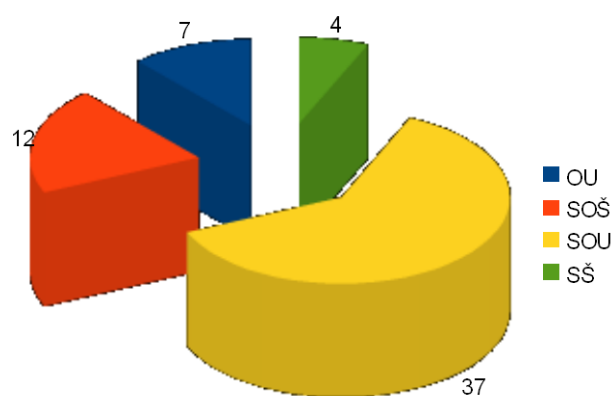
Graf č. 7: Počet studujících Romů na dotazovaných středních školách v jednotlivých krajích

Na 11 středních školách v Jihočeském kraji studuje 37 romských dětí, v kraji Jihomoravském studuje na 12 školách 23 romských dětí.

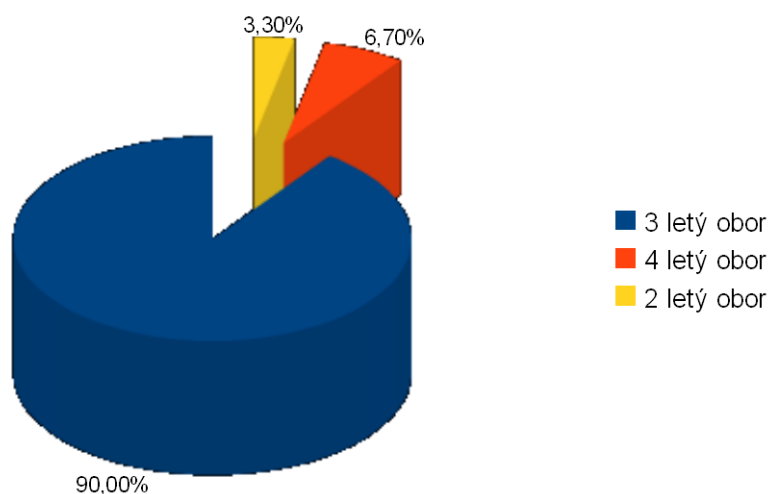

Graf č. 8: Jaký typ školy v rámci středoškolského vzdělávání romská menšina preferuje (výsledky dotazníkového šetření – Jihočeský a Jihomoravský kraj)

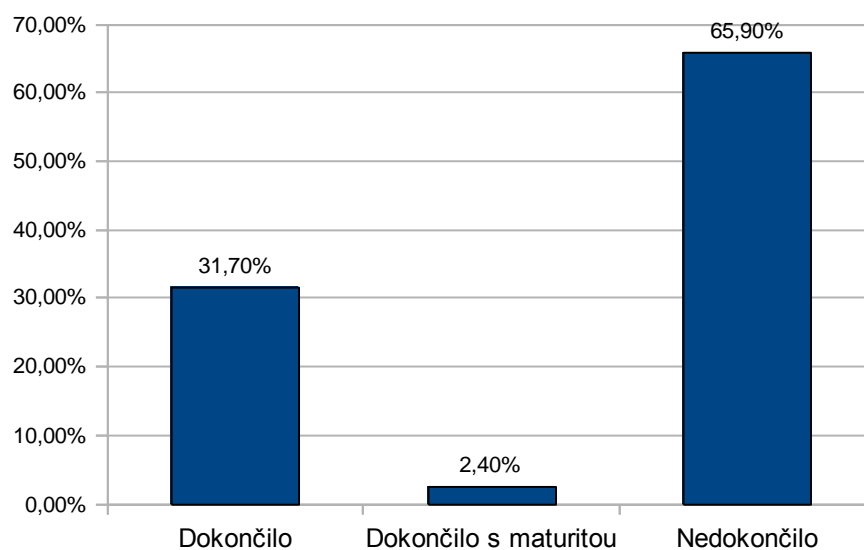
Odborné učiliště navštěvuje 7 studentů, střední odbornou školu 12 studentů, střední odborné učiliště 37 studentů a střední školu 4 studenti.

Graf č. 9: Kolikaleté obory si nejčastěji romská menšina vybírá.

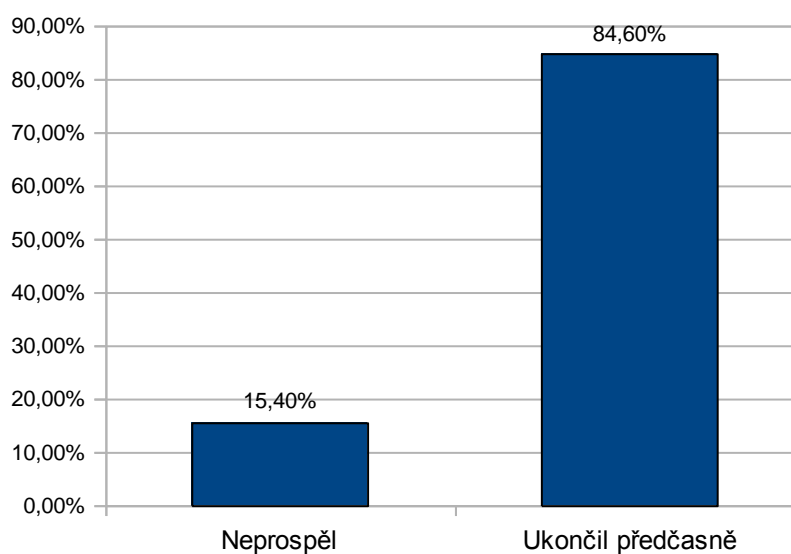
Romská menšina v JČK a JmK nejčastěji volí 3 letou délku studia. Dále to byly čtyřleté obory, a nejméně často volené byly 2 leté studijní programy.

Graf č. 10: Kolik žáků z dotazovaných škol studium dokončilo (relativní počty)

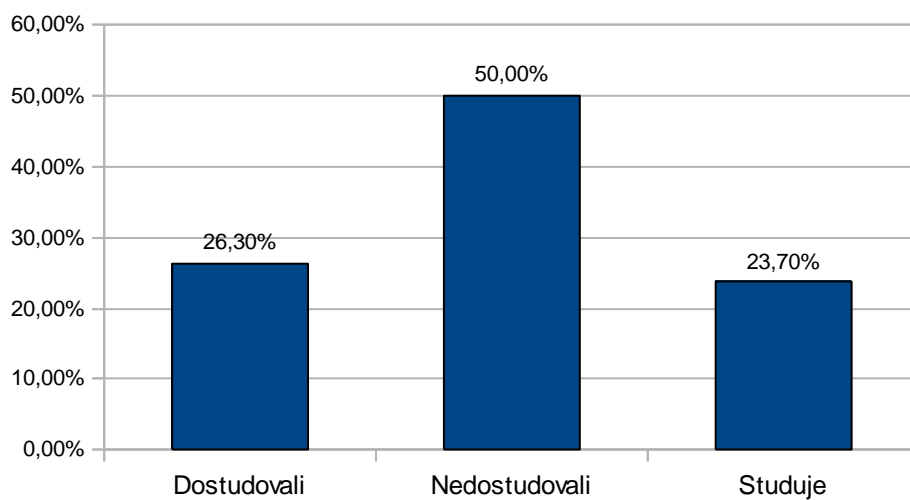
Úspěšnost romských žáků středních škol byla nízká, dvě třetiny studentů studium nedokončilo.

Graf č. 11: Procentuální vyjádření žáků neúspěšných ve studiu a žáků studium předčasně ukončujících (z celkového počtu neúspěšných studentů na vybraných školách v JČK a JmK)

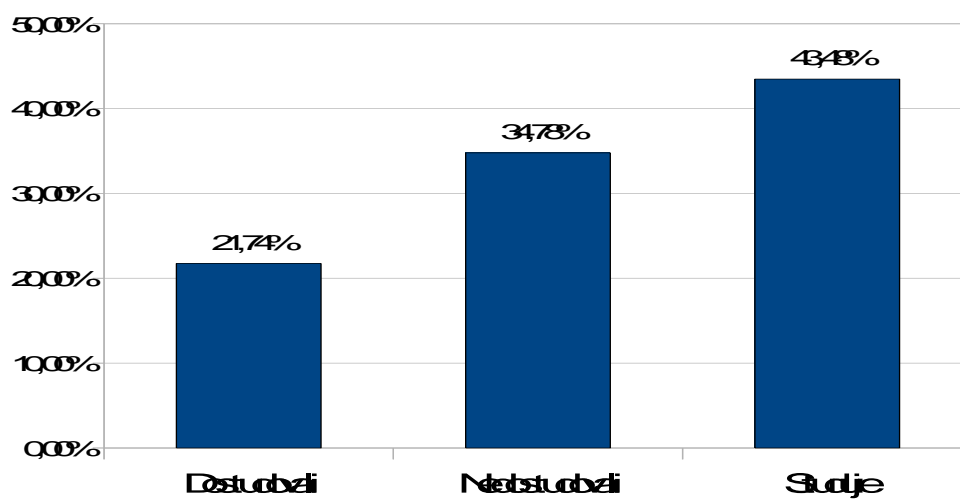
Důvodem nedokončení studia romských studentů bylo převážně předčasné ukončení studia, v 1., 2., nebo i posledním ročníku. Jen malá část dotazovaných ve svém studiu nebyla úspěšná z hlediska prospěchového.

Graf č. 12: Úspěšnost romských studentů na vybraných středních školách v Jihočeském kraji

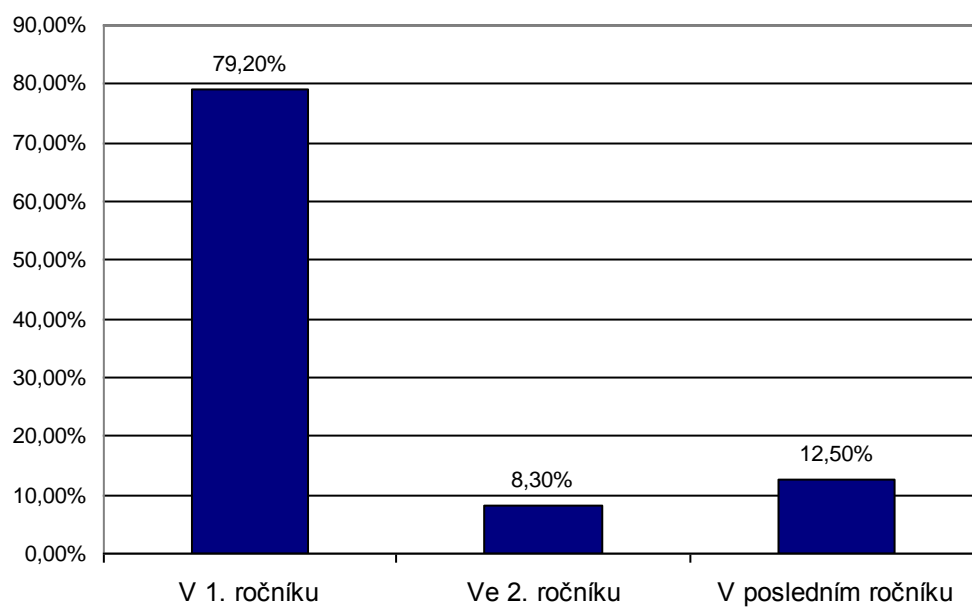
Polovina studentů dotazovaných středních škol z Jihočeského kraje studium nedokončila. Studentů, kteří své studium úspěšně dokončili, bylo 26,30 %, 23,70 % studentů stále studuje.

Graf č. 13: Úspěšnost romských studentů na vybraných středních školách v Jihomoravském kraji

Studentů, kteří své studium nedokončili, bylo 34,78 %. Úspěšných studentů zde bylo 21,74 %. Počet stále studujících byl 43,48 %.

Graf č. 14: Procentuální vyjádření ročníků, ve kterých romští studenti nejčastěji ukončovali studium předčasně (Jihočeský a Jihomoravský kraj)

V 1. ročníku střední školy ukončilo studium 79,20 % dotazovaných, ve 2. ročníku předčasně ukončilo 8,30 % studentů, v posledním ročníku ukončilo vzdělávání 12,50 % studentů.

4.3. Zhodnocení hypotéz

H 1 - Romská menšina dokončuje středoškolské vzdělání.

Vzhledem k tomu, že dvě třetiny studentů nedokončují středoškolské vzdělání, hypotézu nepotvrzujeme (zamítáme)

H 2 - Romové využívají odpovídajícím způsobem dotace z MŠMT.

Vzhledem k tomu, že téměř čtyři pětiny (80 %) studentů ukončily studium již v průběhu prvního ročníku, můžeme konstatovat, že poskytovaná podpora není odpovídajícím způsobem využívána a hypotézu 2 nepotvrzujeme (zamítáme).

5. DISKUZE

Romská menšina - to je velice diskutované téma současnosti. Podstatu začlenění tohoto etnika do společnosti vidím ve změně způsobu jejich vzdělávání. Proto jsem si vybrala téma týkající se romské menšiny se zaměřením na vzdělávání v Jihočeském a Jihomoravském kraji“. V těchto krajích jsem se orientovala na střední školy. Záměrem práce bylo zjistit, zda romská menšina dokončuje středoškolské vzdělávání a jaká je jejich úspěšnost.

Vzhledem k tenké hranici mezi diskriminací a nediskriminací bylo poměrně složité získat potřebné údaje. Významnou překážkou bylo to, že velká část Romů se ke své národnosti nehlásí, což se shoduje s názorem Hajské. *„Počet Romů hlásících se k romské národnosti představuje jen zlomek (přibližně 3,5 až 7 %) předpokládaného skutečného stavu. Tato skutečnost vedle jiných aspektů komplikuje řadu rozvojových programů a uplatnění antidiskriminačních opatření.“* (Hajská, [online] [cit. 2012-04-23]) Jedním z těchto programů je Program na podporu romských žáků středních škol. *„Finanční prostředky tohoto programu jsou určeny na podporu žáků, jež jsou občany ČR a jejichž rodinám způsobují náklady spojené se středním nebo vyšším odborným vzděláváním značné potíže.“* (www.msmt.cz, 2006)

K analýze daného tématu bylo potřeba zpracovat seznam škol z Jihočeského a Jihomoravského kraje, které jsou zaregistrované v Programu na podporu romských žáků středních škol. Kontaktovali jsme celkem 65 škol, 31 z Jihočeského a 34 z Jihomoravského kraje. Očekávala jsem, že návratnost bude vyšší než 50 %. Celkem jsem spolupracovali s 23 středními školami (11 z Jihočeského a 12 z Jihomoravského kraje), tudíž návratnost byla pouze 35,4 %.

Prvním zkoumaným ukazatelem ve výzkumu bylo, jaký typ studia romští žáci středních škol preferovali. Podle analýzy společnosti GAC *„až šestnáct procent romských dětí, které vyrůstají v sociálně vyloučených lokalitách, nepokračuje po 9. třídě v dalším vzdělávání. Romské děti, které po základní škole nastupují na střední školu, si*

podle studie mnohem častěji než příslušníci majority vybírají obory s výučním listem.“ (ČTK, [online] [cit. 2012-04-12]) Naše výsledky nebyly zásadně odlišné. Z dotazovaných škol si 73 % studentů vybralo obor zakončený pouze výučním listem.

Jak uvádí společnost GAC, *„učňovské obory, kam se hlásí 68 procent sociálně znevýhodněných romských žáků, také značná část z nich opustí předčasně. Z 212 zkoumaných dětí, které nastoupily do učiliště v letech 2005 až 2007, jich výuční list získala jen zhruba polovina. Pouze 14 procent romských dětí po deváté třídě pokračuje na střední škole s maturitou. Na gymnázia odchází studovat jen minimální počet romských dětí. Podle modelu, jež společnost GAC vypracovala, se z každé tisícovky romských dětí dopracuje na víceleté gymnázium pouze šest jedinců. Na čtyřletá gymnázia se dostanou jenom čtyři romské děti z tisíce.*“ (ČTK, [online] [cit. 2012-04-12]) Pouhých 27 % celkového počtu respondentů v našem výzkumu volilo obor ukončený maturitní zkouškou, přičemž jen 2,4 % úspěšně složila maturitní zkoušku. Celková neúspěšnost studentů při dosahování středního vzdělání ovšem převažovala. Z výsledků našeho šetření vyplývá, že z oslovených středních škol bylo 65,9 % studentů neúspěšných, ostatní studium dokončili úspěšně, což je velice podobné výsledkům z předešlého úryvku.

Dle Jany Pačinkové ze sdružení IQ Roma *„přicházejí mnozí Romové na střední školy z romských základních škol, kde na ně učitelé kladli nižší nároky. Zátěž na nové škole je vyděsí. Kvůli tomu dost žáků školu nebo učiliště opouští.*“ (ČTK, [online] [cit. 2012-04-24]) Toto tvrzení dokresluje i náš výzkum. Z celkového počtu respondentů v našem dotazníku, kteří studium nedokončili, pouhých 15,4 % bylo neúspěšných z hlediska prospěchového. Předčasně ukončilo vzdělávání v průběhu 1. ročníku studia 79,2 % dotazovaných. Zabránit tomuto opakujícímu se jevu pomáhá například sdružení IQ Roma servis. Romům poskytuje poradenství ohledně výběru školy, středoškolákům a učňům radí i při studiu. *„V prvním ročníku hodně řešíme vztahy v kolektivu. Ve druhém se bavíme například o možnostech, jak si přivydělat peníze, aby neutrpělo studium. Třetí ročník pak podle ní studentům přináší obavy ze závěrečných zkoušek a z*

přechodu do práce.“ popsala za sdružení Romana Bagarová. (ČTK, [online] [cit. 2012-04-24])

Myslím si, že dobře voleným motivujícím činitelem je pro žáky středních škol také rozvržení částek při pobírání dotací ze státního Programu na podporu romských žáků středních škol. Jak již uvádím v kapitole o středoškolském vzdělávání, částky pro romské studenty SŠ se zvyšují s úspěšným dokončením ročníku. Tudíž je pro Roma větší motivací propracovat se úspěšně až do posledního ročníku.

Můžeme se ptát, proč nárok na tuto dotaci nemají také rodiny z majoritní společnosti, kdy je například matka samoživitelka, má dvě děti, kterým způsobují náklady spojené se středním nebo vyšším odborným vzděláváním značné potíže. Bohužel se vytvářením výhodnějších podmínek pro jednu skupinu lidí jednoznačně jedná o pozitivní diskriminaci vůči romské minoritě.

Velký význam při vzdělávání Romů může mít asistent pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním. Současný stav této problematiky je nastíněn ve výroční zprávě Jihočeského kraje. Uvádí se, že „*v případě rozvojového programu financování asistentů pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním se každoročně zvyšuje počet žadatelů.*“ (www.kraj-jihocesky.cz, [online] [cit. 2012-04-24]) Z našeho šetření bylo patrné, že dotazované školy zatím funkci asistenta pedagoga nevyhledávají a aktivně nevyužívají ke zlepšení vzdělanostní dráhy studentů. Zvyšující se tendence dokazuje následující srovnání výročních zpráv Jihočeského kraje. „O finanční prostředky požádalo v roce 2008 sedm škol s 11 asistenty pedagoga. Za rok 2009 se počet žádajících škol zvýšil na deset a počet asistentů pedagoga se zvýšil na 19. V roce 2010 žádalo 11 škol s 20 asistenty pedagoga. A v roce 2011 se počet žádajících škol nezměnil, ale počet asistentů pedagoga se vyšplhal na 21.“ (www.kraj-jihocesky.cz, [online] [cit. 2012-04-24]) Zda práce asistenta pedagoga využívají více školy v Jihočeském či Jihomoravském kraji může prokázat následující srovnání. „V Jihočeském kraji v roce 2011 zažádalo o finanční podporu pro asistenta pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním 22 středních škol.“

Za kraj Jihomoravský obdrželo Ministerstvo 39 žádostí.“ (<http://www.msmt.cz>, [online] [cit. 2012-04-25])

Z toho vyplývá, že vyšší zastoupení pracovníka asistenta pedagoga je v kraji Jihomoravském.

Užitečnost role asistenta pedagoga popisuje následující zpráva. „*Tento projekt se ve výchovně vzdělávacím procesu velmi osvědčil a ve většině z uvedeného počtu škol pracují asistenti pedagoga již několik let. Hlavní činností asistenta pedagoga je pomoci žákům při přizpůsobování se školnímu prostředí a pomoc pedagogickým pracovníkům školy při výchovné a vzdělávací činnosti. Další důležitou součástí práce asistenta pedagoga je spolupráce s rodinou a komunitou, ze které žák pochází.*“ (www.kraj-jihocesky.cz, [online] [cit. 2012-04-24]) Jako všechno, má i projekt asistenta pedagoga své „mouchy“. „*Jeho realizátoři narážejí na určité komplikace, které účinnost opatření snižují. V praxi se na školách objevují rozdíly v činnostech, které asistenti pedagoga provádějí.*“ (<http://ec.europa.eu>, [online] [cit. 2012-04-25]) Myslím si, že je potřeba, aby byly kompetence a cíle, jež by měli tito pracovníci v praxi naplňovat, jasně dané. Zároveň se ale domnívám, že cesta, kterou si k naplnění cíle pracovník určí, je především na jeho rozhodnutí. Při spolupráce s individuí různého charakteru není možné postupovat stereotypně. Každý jedinec potřebuje specifický přístup. Jak jsem se dočetla, „*na mnoha školách chybí asistentům pedagoga možnosti dalšího vzdělávání, metodické podpory a supervize, není zde jasně stanoven odpovědný subjekt, který by se měl těmito činnostmi zabývat.*“ (<http://ec.europa.eu>, [online] [cit. 2012-04-25]) Tohle naopak bych považovala za důležitý bod projektu, který by se měl do budoucna změnit.

I přes snahu ze strany MŠMT a pedagogických pracovníků zůstává situace vzdělanostní úrovně romské menšiny již několik let téměř stejná. Jak již zmiňuji výše, přibližná nadpoloviční většina Romů hlásících se k romské národnosti má ukončené pouze základní vzdělání. Velká část studentů hlásících se na střední školu ji ani nedokončí, což se ukázalo i v našem výzkumu. Proč tomu tak je?

Myslím si, že prvopočátky neúspěchů romských dětí a přístupu ke vzdělávání jsou zakotvovány již před vstupem do povinné školní docházky. Už v tomto období je

nutné intenzivně spolupracovat s rodiči a apelovat na vytváření pozitivního vztahu ke studiu nejen u dětí, ale také u rodičů samotných. Jaroslava Gregorová hovoří o potřebě předškolního vzdělávání dítěte následovně. *„Jakmile totiž přijde do školy, nastane problém jazykové bariéry. Proto je důležité vytvářet nulté ročníky, jako předstupeň, v němž se může projevit nadání, abychom dětem všech národnostních menšin kterých máme v České republice vsutku hodně, umožnili později se uplatnit.“* (Gregorová, [online] [cit. 2012-04-25])

Určité souvislosti můžeme vypořádat z výzkumu v diplomové práci Bc. Šárky Kopecké. Ta zjišťovala, zda postoj dětí ke vzdělávání ovlivňuje dokončené vzdělání jejich rodičů. *„Zde vidíme první závažný důvod školního nezdaru romských žáků. Romští žáci nemají důvod dosahovat vyššího vzdělání, neboť jejich rodiče nepovažují vyšší vzdělání za důležité.“* (Kopecká 2006, s. 74) Ve výsledcích je vidět, že lepší postoj ke vzdělání má 80 % starších Romů, jejichž alespoň jeden z rodičů je vyučen, zatímco u Romů, kde mají rodiče jen základní vzdělání, je to jen 55 %. *„Z šetření je zřejmé, že vyšší vzdělání rodičů má příznivý vliv na postoj Romských dětí ke vzdělávání.“* (Kopecká 2006, s. 94) Uvádím ty, které mne nejvíc zaujaly. *„Mezi nejčastější překážky, které bránily dotázaným v dosažení vzdělání patřily péče o svou rodinu, začínající vztah s partnerem nebo těhotenství, finanční situace, vzdálenost škol,...“* (Juřínková 2011) Pozoruhodné je, že se tyto důvody shodují také s hodnotovým žebříčkem romského etnika. Kopecká ve své práci zjišťovala také hodnoty důležité pro žáky. *„Jako nejdůležitější označili mladší i starší romské děti rodinu, na druhém místě zdraví, vzdělání je až na třetím místě.“* (Kopecká 2006) I přesto, že je u romské menšiny vzdělání až na třetím místě v hodnotovém žebříčku, *„znamená pro ně vzdělání získání zaměstnání, zlepšuje postavení ve společnosti, vyšší peníze v zaměstnání, prostředkem k získání informací,“* jak jsem se dočetla v bakalářské práci Juřínkové. (Juřínková 2011)

Cílem práce bylo zjistit, jaké typy středních škol žáci romského etnika upřednostňují, zdali své studium dokončují, nebo jej ukončují předčasně. Zjišťovali jsme, také jestli Romové středních škol využívají státních dotací ke studiu. Pro sběr údajů jsme vycházeli především z materiálů MŠMT. Myslím si, že je v této oblasti

potřeba více věrohodných statistických informací, nejen co se týče samotného počtu příslušníků romské menšiny. Ten je jedním z výchozích podkladů k přípravě sociálních a vzdělávacích programů zaměřených na zlepšení situace Romů. Účast asistenta pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním jsme sice neprokázali na konkrétních školách, za to jsme uvedli srovnání početního zastoupení v Jihočeském a Jihomoravském kraji. Kladným zjištěním byl také zvyšující se zájem o rozvojový program financování asistentů pedagoga pro děti, žáky a studenty se sociálním znevýhodněním. Záměrem práce bylo zjistit a analyzovat postoj romských žáků ke vzdělávání.

6. ZÁVĚR

Práce s romskou komunitou je během maratónským. Je prokazatelné, že vztah romské menšiny ke studiu je minimální. V žebříčku hodnot najdeme vzdělání bohužel málokdy mezi prvními příčkami. Příčiny tohoto vztahu jsou zakořeněné hluboko v kulturní historii Romů a hodnotách předávaných z generace na generaci. Je jasné, že zlepšení nemůžeme očekávat ze dne na den.

Vzhledem k tenké hranici mezi diskriminací a nediskriminací bylo poměrně složité získat potřebné údaje pro výzkum. Významnou překážkou bylo to, že se k romské národnosti hlásí jen zlomek předpokládaného skutečného stavu. Tato skutečnost vedle jiných aspektů komplikuje řadu rozvojových programů, kterým je i Program na podporu romských žáků středních škol, o který jsme se opírali. Myslím si, že je v této oblasti potřeba více věrohodných statistických informací, nejen co se týče samotného počtu příslušníků romské menšiny.

Z výsledků výzkumu vyplývá, že převážná část romských studentů střední školu nedokončí. Významné procento neúspěšných studentů ukončuje studium předčasně, menší počet studentů nedokončuje studium kvůli prospěchu.

Výsledky práce jsou přínosné pro praxi. Se zapojenými školami v našem výzkumu byla navázána spolupráce. Zpětnou vazbou jim byly poskytnuty výsledky výzkumu. Pro školy mohou tyto informace znamenat lepší orientaci v tom, co studenti od vzdělávání očekávají, jak k němu přistupují, jakým volbám studia dávají přednost.

Myslím si, že tomuto problému může pomoci dobře volený motivující činitel ze státního Programu na podporu romských žáků středních škol. Částky pro romské studenty SŠ se zvyšují s úspěšným dokončením ročníku. Tudiž je pro Roma větší motivací propracovat se úspěšně až do posledního ročníku. I přes snahu ze strany MŠMT a pedagogických pracovníků zůstává však situace vzdělanostní úrovně romské menšiny již několik let téměř stejná, jak prokázala i naše práce.

Jako jeden z klíčových bodů vidím důležitost předškolního vzdělávání dítěte, ve kterém by bylo možné spolupracovat s rodiči a apelovat na vytváření pozitivního vztahu ke studiu nejen u dětí, ale také u rodičů samotných.

7. SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

1. BALVÍN, J.; ŠVEJDA, G. a kol. *Romové a univerzity*. 14. setkání Hnutí R na Jihočeské univerzitě v Českých Budějovicích 3.- 4. prosince 1999. Ústí nad Labem: Hnutí R, 2000. ISBN 80-902461-2-5.
2. BALVÍN, Jaroslav, et al. *Romové a alternativní pedagogika*: 16. setkání Hnutí R na Technické univerzitě v Liberci 2.-3. června 2000. Ústí nad Labem: Design Radix, 2000. 200 s. ISBN 80-902461-7-6.
3. BALVÍN, Jaroslav. *Metody výuky romských žáků*. Praha: Radix, 2007. 200 s. ISBN 978-80-86031-73-6.
4. BALVÍN, Jaroslav; KWADRANS, Lukasz. *Situation of Roma minority in Czech, Hungary, Poland and Slovakia*. Wrocław : [s.n.], 2010. 542 s. ISBN 978-83-928354-6-2.
5. BRTNOVÁ ČEPIČKOVÁ, Ivana. *Škola, žák a učitel v multikulturním prostředí*. 1. vyd. Ústí nad Labem: PF UJEP, 2006. 225 s. ISBN 80-7044-851-2.
6. Český statistický úřad: *Sčítání lidu, domů a bytů 2011* [online]. 2012 [cit. 2012-04-27]. Dostupné z: <http://vdb.czso.cz/sldbvo/#!stranka=podle-tematu&tu=0&th=n%C3%A1rodnosti&v=&vo=null&vseuzemi=null&void=>
7. ČTK. *Hospodářské noviny: Šestnáct procent romských dětí nejde po 9. třídě na střední školu* [online]. 30. 12. 2010 [cit. 2012-04-12]. Dostupné z: <http://hn.ihned.cz/c1-49060750-sestnact-procent-romskych-deti-nejde-po-9-tride-na-stredni-skolu>.
8. ČTK. *Mezi středoškoláky přibývá Romů* [online]. 2011 [cit. 2012-04-24]. Dostupné z: http://www.denik.cz/z_domova/mezi-stredoskolaky-pribyva-romu20110216.html.

9. DAVIDOVÁ, Eva. Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice. Praha: Triton, 2010. 256 s. ISBN 978-80-7387-428-5.
10. DAVIDOVÁ, Eva. *Romano drom : cesty Romů 1945 - 1990*. Olomouc : Univerzita Palackého, 1995. 245 s. ISBN 80-7076-533-8.
11. FREDERICKSON, Norah; CLINE, Tony. *Special education needs, inclusion and diversity*. Buckingham: Open university Press, 2003. 507 s. ISBN 0-335-20973-4.
12. GREGOROVÁ, Jaroslava. *Vzdělávání Romů* [online]. Praha, 2009 [cit. 2012-04-25]. Dostupné z: <http://www.romea.cz/cz/zpravy/vzdelavani-romu>.
13. GRYGAR, Jakub a kol. *Antidiskriminační vzdělávání a veřejná správa v ČR : příručka pro zaměstnance veřejné správy*. Praha : Multikulturní centrum Praha, 2006. 78 s. ISBN 80-239-7825-X.
14. HIRT, Tomáš; JAKOUBEK, Marek. *"Romové" v osidlech sociálního vyloučení*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2006. 414 s. ISBN 80-86898-76-8.
15. JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha : Portál, 2001. 288 s. ISBN 80-7178-535-0.
16. *Jihočeský kraj: Koncepce z oblasti výchovy, vzdělávání a sportu* [online]. 2011 [cit. 2012-04-24]. Dostupné z: [http://www.kraj-jihocesky.cz/index.php?par\[id_v\]=281&par\[lang\]=CS](http://www.kraj-jihocesky.cz/index.php?par[id_v]=281&par[lang]=CS).
17. JUŘÍNKOVÁ, Gabriela. *Vztah vsetínských Romů ke vzdělávání*. Zlín, 2011. Dostupné z: dspace.k.utb.cz/handle/10563/15663. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně.
18. KALEJA, M. *Romové a škola versus rodiče a žáci*. 1. vyd. Ostrava: PdF Ostravské univerzity v Ostravě, 2011. 164 s. ISBN 978-80-7368-943-8.

19. KALEJA, Martin; KNEJP, Jan, et al. *Mluvme o Romech : Aven vakeras pal o Roma*. Ostrava : Ostravská univerzita, 2009. 200 s. ISBN 978-80-7368-708-3.
20. *Koncepce romské integrace na období 2010–2013* [online]. 2009 [cit. 2012-04-25]. Dostupné z:
http://ec.europa.eu/justice/discrimination/files/roma_czech_republic_strategy_cs.pdf
21. KOPECKÁ, Šárka. *Postoje Romů ke vzdělávání*. Brno, 2006. Dostupné z:
is.muni.cz/th/54680/pedf_m/Postoje_Romu_ke_vzdelavani.doc. Diplomová práce. Masarykova univerzita. Vedoucí práce Věra Vojtová.
22. KRAUS, Blahoslav; POLÁČKOVÁ, Věra, et al. *Člověk - prostředí - výchova: K otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. 200 s. ISBN 80-7315-004-2.
23. LECHTA, Viktor. *Základy inkluzivní pedagogiky: dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole*. 1. Praha: Portál, 2010. 440 s. ISBN 978-80-7367-679-7.
24. *Ministerstvo práce a sociálních věcí: Projekt "Analýza sociálně vyloučených romských lokalit a absorpční kapacity subjektů působících v této oblasti"* [online]. 2009 [cit. 2012-04-27]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/3052>
25. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. 2006 [cit. 2012-04-25]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/prideleni-financnich-prostredku-v-ramci-programu-financovani>
26. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Program na podporu romských žáků středních škol* [online]. 2006 [cit. 2012-04-25]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/socialni-programy/program-na-podporu-romskych-zaku-strednich-skol>.
27. NAVRÁTIL, Pavel, et al. *Romové v české společnosti : jak se nám spolu žije a jaké má naše soužití vyhlídky*. Praha : Portál, 2003. 224 s. ISBN 80-7178-741-8.

28. NEW, William S.; MERRY, Michael S. *Solving the "Gypsy Problem": "D.H. and Others v. the Czech Republic"*. Chicago: University of Chicago Press, 2010. 22 s. ISSN-0010-4086.
29. NIKOLAI, Tomáš. *Příběhy ze špatné čvrti : aneb jak pracovat s tématem segregace nejen ve školství*. Praha : Člověk v tísni o.p.s., 2007. 118 s. ISBN 978-80-86961-45-3.
30. PRŮCHA, Jan. *Multikulturní výchova : Příručka (nejen) pro učitele*. Praha : Triton, 2006. 263 s. ISBN 80-7254-866-2.
31. PRŮCHA, Jan. *Přehled pedagogiky: úvod do studia oboru*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. 272 s. ISBN 80-7178-399-4.
32. RABUŠICOVÁ, Milada. *Gramotnost: staré téma v novém pohledu*. Brno: FF MUNI, 2002. 200. ISBN 80-210-2858-0.
33. ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme - jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti*. 1. Praha: Portál, 1998. 144 s. ISBN 80-7178-250-5.
34. SELICKÁ, Denisa. *Romská rodina v kontexte metod sociální práce*. Nitra: Ševt, 2008. 154 s. ISBN 978-80-8094-453-7.
35. ŠIMÍKOVÁ, Ivana; VAŠEČKA, Imrich, et al. *Mechanismy sociálního vyčleňování romských komunit na lokální úrovni a nástroje integrace*. Brno: Barrister & Principa, 2005. 212 s. ISBN 80-7364-009-0.
36. ŠÍŠKOVÁ, Tatjana. *Výchova k toleranci a proti rasismu: multikulturní výchova v praxi*. 2. aktualiz. Praha: Portál, 2008. 280s. ISBN 978-80-7367-182-2.
37. ŠOTOLOVÁ, Eva. *Vzdělávání Romů*. Praha: Karolinum, 2008. 124 s. ISBN 978-80-246-1524-0.

38. *Spravedlnost: Pro rozmanitost. Proti diskriminaci*. [online]. [cit. 2012-04-24]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/justice/fdad/cms/stopdiscrimination/resources/glossary/?langid=cs#S>.
39. ŠTĚCHOVÁ, Markéta, et al. *Romská minorita a postupy integrace: (záverečná zpráva z výzkumu)*. Praha: KUFR, 2002. 128 s. ISBN 80-7338-008-0.
40. *Vláda České republiky: Národnostní menšiny* [online]. 2009 [cit. 2012-04-27]. Dostupné z: <http://www.vlada.cz/cz/pracovni-a-poradni-organy-vlady/rnm/mensiny/narodnostni-mensiny-15935/>
41. VODÁKOVÁ, Jana. *Zkola: informační a vzdělávací portál školství Zlínského kraje* [online]. 2008 [cit. 2012-04-23]. ISSN 1804-9974. Dostupné z: <http://www.zkola.cz/zkedu/rodiceaverejnost/vybirameskolu/strednivzdelavani/28232.aspx>
42. Zákon č. 273/2001, o právech příslušníků národnostních menšin a o změně některých zákonů. Úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace. In: *Sbírka zákonů pod č. 95/1974*. 2001.

8. KLÍČOVÁ SLOVA

Menšina

Romové

Vzdělávání

Hodnoty

Analýza dat

9. PŘÍLOHY

Tab. č. 1: Sociálně vyloučené lokality či lokality sociálním vyloučením ohrožené na území ČR (upraveno a zpracováno podle mapy prezentované na webových stránkách Ministerstva práce a sociálních věcí) (www.mpsv.cz, [online] [cit. 2012-04-27]).

Sociálně vyloučené lokality či lokality sociálním vyloučením ohrožené na území ČR		
Kraj	Počet sociálně vyloučených romských lokalit v kraji	Odhad počtu Romů všech věkových skupin
Hlavní město Praha	6	9000 – 9500
Jihočeský kraj	16	1500 – 2000
Jihomoravský kraj	11	5000 – 5500
Karlovarský kraj	18	3500 – 5500
Královehradecký kraj	25	2000 – 2500
Liberecký kraj	26	2000 – 2500
Moravskoslezský kraj	28	10000 – 10500
Olomoucký kraj	27	4500 – 5000
Pardubický kraj	15	1000 – 1500
Plzeňský kraj	17	1500 – 2000
Středočeský kraj	36	3000 – 3500
Ústecký kraj	63	21000 – 22000
Kraj Vysočina	11	1500 – 2000
Zlínský kraj	11	500 – 1000
Celkem	310	60000 – 80000